

2021-yil

2020 - 2021 – O'QUV YILIDA O'RTA TA'LIM
MAKTABLARINING

**8 - SINIF O'QUVCHILARI O'ZBEKISTON DAVLATI VA
HUQUQI ASOSLARI FANIDAN MUSTAQIL SHUG'ULLANISH
UCHUN**

IMTIHON JAVOBLARI

HUQUQ

8 - SINIF

1-BILET

1. Bola huquqlari va uning kafolatlari.

Voyaga yetmagan bola o'z huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish huquqiga ega. Bolaning huquqi va qonuniy manfaatlari uning ota- onasi, ota-onasi yo' q bo'lsa, ota-onasining o'rnini bosuvchilar, vasiylik va homiylik idoralari, prokuratura, sud tomonidan amalga oshiriladi.

Voyaga yetmagan bolaning hayotiyoki sog'dig'da xavf tug'dilganligidan, uning huquqi va qonuniy manfaatlari buzilganligidan xabardor bo'digan shaxslar bu haqda bola ayni paytda yashab turgan joydagi vasiylik va homiylik organiga madum qilishi shart. Shunday madumotlami olgach, vasiylik va homiylik organi bolaning huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish yuzasidan zarur choralar kodishi shart bo'dadi. Ota-ona o'z bolalarining qonuniy vakillari hisoblanadilar hamda har qanday jismoniy va yuridik shaxslar bilan bo'dadigan munosabatlarda, shu jumladan, sudda alohida vakolatlarsiz ularning huquq va manfaatlarini himoya qiladilar.

Oilada voyaga yetmagan bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday ma'sala hal qilinayotganda bola o'z fikrini ifoda qilishga, shuningdek, har qanday sud muhokamasi yoki ma'muriy muhokama davrida so'zlashga haqlidir.

Har qanday ota-ona o'z farzandlariga o'zaro kelishib, vokiyaqin qarindosh-urugdari maslahati bilan ota-onasining ismiga ko'ra, yoki o'zlari xohlagan ismni qo'yishlari mumkin. Odatda, bolaning familiyasi ota-onaning familiyasiga qarab belgilanadi. Agar ota-ona turli familiyalarda bo'dsa, ularning kelishuviga binoan bolaga otasining yoki onasining familiyasi berilishi mumkin. Ota-onaning xohishiga ko'ra, bolaga milliy an'analarga ko'ra ota yoki ona tomonidan boboning ismi bo'yicha familiya berilishi mumkin.

2. Tovlamachilik tasnifi va uning oqibatlarini.

Tovlamachilik, ya'ni jabrlanuvchi yoki uning yaqin kishilariga zo'rlik ishlatish, mulkka shikast yetkazish yoki uni nobud qilish yohud jabrlanuvchi uchun sir saqlanishi lozim bo'lgan ma'lumotlarni oshkor qilish bilan qo'rqitib o'zgan mulkni yoki mulkiy huquqni topshirishni mulkiy manfaatlar berishni yohud mulkiy yo'sundagi harakatlar sodir etishni talab qilish jabrlanuvchini o'z mulki yoki mulkka bo'lgan huquqni berishga majbur qiladigan sharoitga solib qo'yish 3 yildan 5 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 3 yildan 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 165-modda).

2-BILET

1. Davlatning tuzilish shakliga ko'ra turlarini tushuntiring? (Misollar yordamida).

Davlatlar tuzilish jaxatidan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin.

Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi.

Unitar davlatning belgilari:

- yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;
- yagona armiyaga ega bo'lishi;
- yagona pul birligi amal qilishi.

- Tarkibiy kismalar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zimalarga o'ulinishi;
- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;

- Yagona fuqarolikning mavjudligi.

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

Unitar davlatdan farkli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmesi xisoblanadi.

Federativ davlat bir necha davlatning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yifindisidan iborat bo'ladi;
- Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;
- Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ Vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;
- Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.

Hozirda jaxonda yigirmatadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

Konfederatsiya (lotincha – ittifok, uyushma) – suverentiteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko'zlab, o'z suverentiteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi.

Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub'ekti bo'ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- Mustakil davlatlar muayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;
- Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to'zilma;
- Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a'zolari bo'lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);
- Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;
- Konfederatsiya a'zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya a'zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarini e'tirof etmaslik yoki kullamaslik (nulifikatsiya kilish) huquqiga ega bo'ladilar;
- Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal etish kiradi;
- Konfederatsiya sarmoyasi uning a'zolarining ixtiyoriy badallaridan tashkil topadi.

2. Mashina o'g'irlash.

Transport vositasini olib qochish – 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 167-modda).

3-BILET

1. Davlat tushunchasini izohlab bering?

Davlatlar tuzilish jaxatidan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin.

Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi.

Unitar davlatning belgilari:

- yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;
- yagona armiyaga ega bo'lishi;
- yagona pul birligi amal qilishi.
- Tarkibiy kismalar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zilmalarga o'ulinishi;
- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;
- Yagona fuqarolikning mavjudligi.

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

Unitar davlatdan farkli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmasi xisoblanadi. Federativ davlat bir necha davlatning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yifindisidan iborat bo'ladi;
- Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;
- Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ Vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;
- Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.

Hozirda jaxonda yigirmatadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

Konfederatsiya (lotincha – ittifok, uyushma) – suverentiteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko‘zlab, o‘z suverentiteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi. Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub’ekti bo‘ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- Mustakil davlatlar muayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;
- Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to‘zilma;
- Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a‘zolari bo‘lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);
- Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;
- Konfederatsiya a‘zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo‘ladilar;
- Konfederatsiya a‘zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarini e’tirof etmaslik yoki kullamaslik (nulifikatsiya kilish) huquqiga ega bo‘ladilar;
- Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal etish kiradi;
- Konfederatsiya sarmoyasi uning a‘zolarining ixtiyoriy badallaridan tashkil topadi.

2. Tuhmat nima? Tuhmat qilganlik uchun qanday jazo qo‘llaniladi?

Tuhmat qilish, ya’ni bila turib boshqa shaxsni sharmanda qiladigan uydurmalar tarqatish shunday harakatlar uchun ma’muriy jazo qo‘llanilganidan keyin sodir etilgan bo‘lsa eng kam oylik ish haqining 200 barovarigacha miqdorda jarima yoki 2 yilgacha ahloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi. (JK, 139-modda).

4-BILET

1. O‘zbekiston Respublikasi Davlat Bojxona qo‘mitasi va uning faoliyati?

O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasi, Davlat bojxona qo‘mitasining Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahri bo‘yicha bosh-qarmalari, bojxona komplekslari va bojxona postlaridan iborat bo‘lgan bojxona organlari huquqni muhofaza qiluvchi organlardir. Ular O‘zbekiston Respublikasining yagona bojxona siyosatini amalga oshirishga mas’uldirlar. Bojxona organlarining asosiy maqsadi mamlakatimiz iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishdan iboratdir. Bojxona organlari o‘z faoliyatini O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, “Davlat bojxona xizmati to‘g‘risida”gi qonuniga, boshqa qonun hujjatlariga va xalqaro shartnomalarga amal qilgan holda yuritadilar. Bojxona organlarining asosiy vazifalaridan bojxona haqidagi qonun

hujjatlariga rioya etilishini nazorat qilish, bojxona to‘lovlarini undirish, bojxona sohasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish, aniqlash va ularga chek qo‘yish kabilarni ajratib ko‘rsatish mumkin. So‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar bojxona sohasini ham chetlab o‘tmadi. Natijada mamlakatimizda tubdan yangilangan, zamonaviy, xalqaro andozalarga mos bojxona tizimi yaratilmoqda. 2.Fuqaroning shaxsiy huquqini paymol etish

2.Fuqaroning shaxsiy huquqlari va erkinliklarining paymol etilishi, deganda nima tushuniladi?

Davlat hokimiyatni amalga oshirish usullari va uslublari tizimiga siyosiy tartibot deyiladi. Mamlakatdagi siyosiy vaziyat, ya’ni jamiyatdagi siyosiy erkinlik darajasini aynan siyosiy tartibot belgilaydi. Hokimiyat ustida turgan siyosiy kuchlarning davlatni

boshqarishdagi kullaydigan usullari va uslublarining yaxlit tizimi siyosiy tartibot deb ataladi. Siyosiy tartibot asoslari ikki xil bo'ladi:

1. Demokratik.

2. Nodemokratik.

Demokratik tartibot sharoitida insonning siyosiy va fuqarolik huquqlari hurmat qilinadi. Fuqarolar davlat hokimiyat idoralarini to'zishda va ularning faoliyatida faolishtirok etadilar. Demokratik hokimiyatning yagona manbai xalq irodasi bo'ladi. «Demokratiya» - yunoncha «xalq hokimiyati» degan ma'noni anglatadi. Agar davlatda demokrtik tartibot xukmron bo'lsa, bu davlatda fuqarolar umume'tirof etilgan huquq va erkinliklardan tula foydalanadilar, davlat esa ularni har tomonlama kafolatlaydi va ximoya qiladi.

Demokratik tartibot belgilari:

1) shaxsning iqtisodiy jihatdan erkin bo'lishi;

2) Inson va fuqaro huquqlari erkinliklarining e'tirof kilinishi va kafolatlanishi;

3) Davlat boshqaruvi ozchilikning kupchilikka buysunishi tamoyil asosida amalga oshirishi;

4) Hokimiyat vakolatlarining o'ulinishi;

5) Ijtimoiy xayotda fikrlar xilma-xilligi (pluralizm), ijtimoiy-siyosiy birlashmalarning kupligi;

6) Qonun ustuvorligi,

Ishtirok etish orqali o'zlari iloji boricha kuprok a'zolarini hokimiyat idoralariga kiritishga harakat qiladilar. Demokratik saylovda galaba kilgan siyosiy partiyalar hukumatni tuzish va o'z siyosatini o'tkazish huquqiga ega bo'ladilar. Demokratiyaga zid tartibot - nodemokratik tartibot deb ataladi. Bunday tartibotda davlat idoralari demokratik tamoyillar va qoidalarga rioya etmaydilar. Aksincha, ularni doimo yoki tez-tez bo'zadilar. O'z-o'zidan ma'lumki, bunday siyosiy tartibotda fuqarolarning huquq va erkinliklari poymol etiladi, kupol ravishda bo'ziladi, ba'zan juda shafkatsizlik bilan muxolifat bartaraf etiladi. Ba'zida esa parlament singari demokratik institutlar yo'q qilinadi.

5-BILET

1. Huquqiy ong va huquqiy madaniyat tushunchalariga ta'rif bering.

Mamlakatimizda huquqiy demokratik davlat barpo etish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonlaridagi muvaffaqiyatlar aholining, har bir fuqaroning huquqiy ongi va huquqiy madaniyat darajasiga bog'liqdir. Chun ki, bu borada qilinayotgan barcha ishlar inson uchun va bu ishlarni amalga oshirayotgan ham insonlardir. Xo'sh, huquqiy madaniyat o'zi nima? Bu savolga javob berish va huquqiy madaniyat tushunchasining mohiyatini anglab yetish uchun biz, avval va lo, huquqiy ong tushunchasiga ta'rif berishimiz lozim. Huquqiy ong insonning o'z ma'rifat va ma'naviyat darajasiga tayangan holda jamiyatda amal qilayotgan huquqiy talab va normalarning mazmunini tushunish va mohiyatini anglashidir. Demak, jamiyat a'zolarining huquqiy ongi yuksak bo'lishi uchun ular ma'rifatli va yuksak ma'naviyat egasi bo'lishlari zarurdir. Huquqiy ongning yuksakligi shaxsning fuqarolik jamiyatining to'laqonli a'zosi va huquqiy demokratik davlatning haqiqiy fuqarosi bo'lishi uchun kamlik qiladi. Buning uchun inson huquqiy madaniyatli inson bo'lishi zarur. Shaxsning huquqiy madaniyati deganda fuqaroning o'z haq-huquqla

rini huquqiy ongiga tayangan holda o'z galar manfaatiga zid kelmaydigan tarz da amalga oshirishi tushuniladi.

2. Firibgarlik nima? Firibgarlik uchun qonunda qanday jazo belgilangan?

Firibgarlik ya'ni aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan o'zganing mulkini yoki o'zganing mulkiga bo'lgan huquqni qshlga kiritish eng kam oylik ish haqining 50 barovaridan 100 barovarigacha miqdorda jarima yoki 2 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 1 yildan 3 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 3 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jaxolanadi. (JK, 168-modda).

6-BILET

1. Axloq va huquq nima?

Kishining jamiyatdagi xulq-atvorini tartibga soluvchi qoidalar tizimi axloq hisoblanadi. O'zbekiston hududida ming yillar davomida shakl langan milliy axloq normalari milliy huquq tizimimizning shakllanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etgan. Axloq – kishining jamiyatdagi xulq-atvorini tartibga soluvchi talab va qoidalar yig'indisi. Huquq tushunchasini tushuntirish oson bo'lishi uchun huquqni biz xulq-atvor qoidalari deb ataydigan tushuncha bilan bog'liqlikda o'rganish maqsadga muvofi qdir.

Huquq xulq-atvor normalari yoki qoidalari yig'indisidan iboratdir. Lekin bu normalar yoki qoidalar yaxlit, tartibli tizim holda namoyon bo'ladi. Ana shu tizim davlat tomonidan belgilab qo'yilgan va ijozat berilgan bo'li shi shart. Huquq albatta davlat irodasini ifodalaydi. Huquqiy davlatda davlatning iro dasi jamiyat, xalq irodasi bilan mos tushganligi sababli bunday dav latda huquq jamiyat yoki xalq irodasini ifodalaydi deb ta'kidlash mumkin. Huquqqa oid normalar va qoidalarda bayon etilgan talablar jamiyatning bar cha a'zolari tomonidan bajarilishi majburiydir. Ya'ni huquqqa oid norma

lar va xulq-atvor qoidalari umummajburiydir. Huquq - davlat tomonidan o'rnatilgan va u tomonidan himoya qilinadigan barcha uchun majburiy bo'lgan xulq-atvor qoidalarining tizimi.

2. Voyaga yetmaganlarning Oila qonunchiligida huquq va majburiyatlari.

Voyaga yetmagan bola o'z huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish huquqiga ega. Bolaning huquqi va qonuniy manfaatlari uning ota- onasi, ota-onasi yo' q bo'lsa, ota-onasining o'rnini bosuvchilar, vasiylik va homiylik idoralari, prokuratura, sud tomonidan amalga oshiriladi.

Voyaga yetmagan bolaning hayotiyoki sogdigdga xavf tugdlganligidan, uning huquqi va qonuniy manfaatlari buzilganligidan xabardor bodgan shaxslar bu haqda bola ayni paytda yashab turgan joydagi vasiylik va homiylik organiga madum qilishi shart. Shunday madumotlami olgach, vasiylik va homiylik organi bolaning huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish yuzasidan zarur choralar kodishi shart bodadi. Ota-ona o'z bolalarining qonuniy vakillari hisoblanadilar hamda har qanday jismoniy va yuridik shaxslar bilan bodadigan munosabatlarda, shu jumladan, sudda alohida vakolatlarsiz ularning huquq va manfaatlarini himoya qiladilar.

Oilada voyaga yetmagan bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday ma'sala hal qilinayotganda bola o'z fikrini ifoda qilishga, shuningdek, har qan-day sud muhokamasi yoki ma'muriy muhokama davrida so'zlashga haqlidir.

Har qanday ota-ona o'z farzandlariga o'zaro kelishib, vokiyaqin qarindosh-urugdari maslahati bilan ota-onasining ismiga ko'ra, yoki o'zlari xohlagan ismni qo'yishlari mumkin. Odatda, bolaning familiyasi ota-onaning familiyasiga qarab belgilanadi. Agar ota-ona turli familiyalarda bodsa, ularning kelishuviga binoan bolaga otasining yoki onasining familiyasi berilishi mumkin. Ota-onaning xohishiga ko'ra, bolaga milliy an'analarga ko'ra ota yoki ona tomonidan boboning ismi bo'yicha familiya berilishi mumkin.

7-BILET

1. Huquq normalari nima va u qanday elementlardan tashkil topgan?

Huquq normasi - bu huquq tizimining eng asosiy, dastlabki elementi. Huquqiy normalar jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tuzilishi bilan belgilanadigan, xalq irodasini ifodalovchi davlat tomonidan o'rnatilgan, bajarilishi jamiyatning barcha a'zolari uchun umummajburiy bo'lgan, ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi qoidalaridir.

Davlat tomonidan belgilanadigan, kafolatlanadigan va muhofaza qilinadigan barcha uchun majburiy xulq-atvor qoidasi huquq normasi deyiladi.

Huquq normasining asosiy vazifasi - ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish. Huquq alohida normalar, xulq-atvor qoidalaridan tashkil topgan.

Huquqiy norma tuzilishigakocra bir-biri bilan bog'liq bo'lgan quyidagi uch tarkibiy qism (element)dan: gipoteza, dispozitsiya, sanksiyalardan tashkil topishi mumkin.

Gipotezada norma harakatga kelishi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar bayon etiladi.

Dispozitsiyada xulq-atvor qoidalarining o'zi ifodalanib, huquq subyektlarining huquq va majburiyatlari belgilab beriladi.

Sanksiyada huquq normalari bajarilmagani uchun davlat tomonidan qo'llaniladigan majburlov chorasi bayon etiladi.

2. Bezorilik nima va uning oqibatlari qanday?

Bezorilik ya'ni jamiyatda yurish-turish qoidalarini qasddan mensimaslik urishdo'pposlash, badanga yengil shikast yetkazish yoki o'zganing mulkiga shikast yetkazish bilan bo'qliq holda sodir etilsa eng kam oylik itsh haqini 50 barovaridan 100 barovarigacha miqdorda jarima yoki 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yohud 6 oygacha qamoq bilan jazolanadi. (JK, 277-modda).

8-BILET

1. Huquq deganda nimani tushunasiz?

Huquqiy munosabat – uning ishtirokchilari urtasidagi huquqiy (yuridik) aloqalar bulib, ularning o'zaro huquq va majburiyatlarida namoyon bo'ladi. Yangi tug'ilgan chaqaloq ham har xil huquqlarga masalan, tibbiy yordam olish, turar-joyga, o'z ismi-familiyasiga ega bo'lish huquqlariga ega. Akli zaif va ruhiy kasallar ham huquqiy layoqatga ega. Ular ham yashash, davolanish, nafaqa olish, mulkdor bo'lish huquqiga egadirlar. Ayrim vaqtda xali tugilmagan bola ham huquqiy layoqatga ega. U merosxo'r bula oladi. Huquqiy munosabat ishtirokchilarining harakati nimaga karatilgan bo'lsa, ushbu narsa huquqiy munosabatlarning ob'ekti xisoblanadi. Huquqiy munosabatlarning ishtirokchilari, ya'ni huquq va majburiyat egalari huquqiy munosabatlarning sub'ektlari xisoblanadilar. Huquq layoqati asosan kishining tugilishi bilan vujudga keladi va vafot

etishi bilan tamom bo‘ladi. Muomila layoqati o‘z harakatlari asosida huquqlarni amalga oshirish va yuridik majburiyatlarni bajara olish imkoniyatidir.

Muomila layoqati yosh va ruhiy salomatlik bilan bo‘liq. O‘zbekiston qonunlariga binoan to‘liq muomila layoqati fuqaro 18 yoshga tugandan sung boshlanadi lekin ushbu qoidadan istisnolar ham mavjud. Masalan, shaxs jinoiy javobgarlikka 16 yoshdan ayrim jinoyatlar uchun 14 yoshdan tortilishi mumkin. Boshqa bir misol: «Oila kodeksi» ayrim xollarda 18 yoshga tulmasdan turib nikoxdan utishga ruxsat beriladi. Bunday fuqaro nikoxdan utgan vaqtdan boshlab to‘liq muomala layoqatiga ega bo‘ladi. Huquq manbai davlat idorasini muayyan huquqiy normativ hujjatlar, qonun aktlarida ifodalash, bayon kilish usuli va shaklidir. Huquqshunoslik fanida huquq manbaalarining quyidagi 4 shakli e’tirof kilingan:

Huquqiy odat – bu jamiyat a’zolari tomonidan o‘zok vaqt kullanilishi, doimiy takrorlanishi natijasida jamiyat tomonidan qabul kilingan xulq-atvor normasiga aylangan va keyinchalik davlat tomonidan tasdiklangan qoida. Huquqiy odat kadimgi davrlarda asosiy huquq manbai xisoblangan. hozirgi paytda ham ayrim davlatlarda masalan, Buyuk Britaniyada mavjud. Yuridik pretsedent sudining umum majburiy ahamiyatga ega bo‘lgan aniq bir ish bo‘yicha karoridir. Yuridik pretsedentning o‘ziga xos jihati shundaki u qabul kilingach, usha masala bo‘yicha umummajburiy qoidaga aylanadi. Huquqiy pretsedent ayrim mamlakatlarda umummajburiy qoidalarga aylanadi. Huquqiy pretsedent ayrim mamlakatlarda, masalan, Buyuk Britaniya, AQSh, Kanada va Avstraliyada huquq manbai xisoblanadi. Lekin O‘zbekiston Respublikasining huquq tizimida kullanilmaydi.

Normativ-huquqiy hujjat – hozirgi kunda eng muhim bo‘lgan huquq manbaidir. Normativ-huquqiy akt vakolatli davlat organlarining belgilangan tartibda qabul kilgan yuridik huquqiy hujjati bulib, umummajburiy xulq-atvor qoidalarini o‘z ichiga oladi.

2. Talonchilik nima? Talonchilik sodir etilganda qonunda qanday jazo qo‘llaniladi?

Bosqinchilik, ya’ni o‘zganing mol-mulkini talon-taroj qilish maqsadida hujum qilib hayot yoki so‘rliq uchun xavfli bo‘lgan zo‘rlik ishlatib yohud shunday zo‘rlik ishlatish bilan qo‘rqitib sodir etilgan bo‘lsa, 5 yildan 8 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 164-modda).

9-BILET

1. Davlatning belgilarini aytib bering?

Davlatlar tuzilish jaxatidan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin.

Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi.

Unitar davlatning belgilari:

- yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;
- yagona armiyaga ega bo'lishi;
- yagona pul birligi amal qilishi.
- Tarkibiy kismlar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zilmalarga o'ulinishi;
- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;
- Yagona fuqarolikning mavjudligi.

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

Unitar davlatdan farkli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmasi xisoblanadi. Federativ davlat bir necha davlatning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yifindisidan iborat bo'ladi;
- Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;
- Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ Vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;
- Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.

Hozirda jaxonda yigirmatadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

Konfederatsiya (lotincha – ittifok, uyushma) – suverentiteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko'zlab, o'z suverentiteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi. Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub'ekti bo'ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- Mustakil davlatlar muayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;
- Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to‘zilma;
- Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a‘zolari bo‘lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);
- Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;
- Konfederatsiya a‘zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo‘ladilar;
- Konfederatsiya a‘zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarini e’tirof etmaslik yoki kullamaslik (nulifikatsiya kilish) huquqiga ega bo‘ladilar;
- Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal etish kiradi;
- Konfederatsiya sarmoyasi uning a‘zolarining ixtiyoriy badallaridan tashkil topadi.

2. Haqorat qilish va uning oqibatlari.

Haqorat qilish ya’ni shaxsning sha’ni va qadr-qimmatini beodoblik bilan qasddan tahqirlash, basharti, shunday harakatlar uchun ma’muriy jazo qo‘llanilgandan keyin sodir etilgan bo‘lsa eng kam oylik ish haqining 200 barobarigacha miqdorda jarima yoki 1 yilgacha ahloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi. (JK, 140-modda).

10-BILET

1. Davlatning boshqaruv shaklini tushuntiring? (Misollar yordamida)

Monarxiya - oliy hokimiyat yakka xokim - davlat boshligining kulda bo‘lgan va bu hokimiyat meros kilib beriladigan davlat boshqaruv shakli.

O‘zbekiston hududida tarixda mavjud bo‘lgan monarxiya boshqaruviga misol kilib Temuriylar davri davlatchiligini keltirish mumkin.

Monarxiya – yunoncha so‘z bo‘lib, «yakka hokimlik» ma’nosini bildiradi. Buyuk sohibkiron Amir Temur va temuriylar davri davlat boshqaruvi va

huquqning rivojlanishida yangi davr bo‘lgan Amir Temur davlat boshqaruvi sohasida o‘tmishda mavjud bo‘lgan siyosiy boshqaruv tajribalaridan keng foydalana olgan.

Uning tarixdagi xizmati shundan iboratki, u davlatchilikning boshqaruvi tizimi, ichki va tashki siyosatning tartib-qoidalari, huquqiy asoslarining yangi tarixi sharoitida takomillashtirildi. Davlat boshqaruv tizimi islom qonun qoidalariga asoslangan. Qozi va sardlar shaxsan Amir Temurning o‘ziga hisobot berib turgan. Temur qat’iy tartiblar va qonunlarni o‘z tuzuklarida ifodalagan.

- Monarx davlatni shaxsiylashtiradi, tashqi va ichki siyosatda davlat boshligi sifatida maydonga chikadi;

- Monarx davlatni yakka o‘zi boshqaradi;

- Monarx hokimiyati mukaddas va iloxiy deb e’lon qilinadi;

- Monarx o‘z faoliyatida mustakildir;

- Hokimiyatni urnatish, qabul kilishning aloxida tartibi mavjud;

- Umrbod boshqaruv;

- Monarx o‘z boshqaruvining natijasi uchun yuridik jihatdan javobgar emas.

Monarxiya mutlaq va cheklangan (yoki parlamentar) shakllarda bo‘ladi. Agar monarx o‘z davlatini boshqarishda uning boshqaruvi boshqa biron-bir idora bilan cheklanmasa, bunday monarxiya mutlaq monarxiya deyiladi.

Respublika Davlat boshqaruvining shunday shakli, unda hokimiyat oliy idoralari ma’lum muddatda saylanadi.

Respublika shaklida boshqaruvga ega bo'lgan davlatning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

- hokimiyat oliy idoralarini saylab kuyilishi;
- hokimiyat vakolatlarining taksimlanishi;
- hokimiyat oliy idoralarining o'z karorlarining saylangan muddati davomida qabul qilishi;
- odil sudlovni amalga oshiruvchi idora bo'lgan sudlar obrusining ortishi;
- fuqarolarning davlat ishlarini boshqarishda ishtirok eta olishi.

Respublikalar prezidentlik respublikasi, parlamentar respublika aralash shakldagi respublika turlariga bulinadi.

Prezidentlik respublikasida davlatni bevosita xalk saylaydigan va juda keng vakolatlariga ega bo'lgan Prezident boshqaradi. U ijro hokimiyatini bevosita boshqaruvchisi xisoblanadi. Parlamentar Respublikada davlat boshligi – saylanuvchi mansabdor shaxs bulib, asosan, parlament tomonidan saylanadi.

Respublika shaklidagi yana bir kurinishi aralash boshqaruvidir. Bunday boshqaruvda Prezident va parlamentar respublika elementlari aralashib ketgan bo'ladi.

Davlat shakllari deyilganda, davlatning boshqaruv, huquqiy tuzilishi va siyosiy tartibi jihatidan qanday shakllarga o'ulinishi tushuniladi.

Boshqaruv shakli deganda, davlat hokimiyati, uning idorlarining Aholi bilan o'zaro munosabatlari. Aholining ushbu idoralariing shakllanishida ishtirok etishi tushuniladi.

«Respublika» so'zi yunoncha «umumiy ish» ma'nosini bildiradi.

2. Odam o'g'irlash.

Ushbu kodeksning 245-moddasida nazarda tutilgan alomatlar mavjud bo'lmagani holda odam o'g'rilash 3 yildan 5 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 3 yildan 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat:

A)voyaga yetmagan shaxsga nisbatan

B)G'arazgo'ylik yoki boshqa past niyatlarda;

V) Bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

G) Takroran yoki xavfli retsivist tomonidan sodir etilgan bo'lsa 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 137-modda).

11-BILET

1. Jamiyat deganda nimani tushunasiz?

Huquqshunoslik ilmida «davlat» va «jamiyat» tushunchalari mavjud. Ammo davlat bilan jamiyat tushunchalari bir xil emas. Davlat – jamiyatning shaklangan asosiy instituti. Jamiyat tarakkiyotining yetuklashgan muayyan davrida paydo bo'lgan. Boshqacha kilib aytganda, «jamiyat – davlatning onasi». Davlat esa jamiyat «farzandi» uning maxsuli. Shunday ekan, jamiyat qandaybo'lsa davlat ham shunday bo'ladi va aksincha. Jamiyat o'z rivojida qandayboskichlardan utsa, davlat ham shunga mutanosib tarzda o'zgarib, takomillashib boraveradi. Bu – qonuniyat.

Davlatlarning tashkil topishi bu – insoniyatning ijobiy jamoa tizimida sivilizatsiya tomon burilishi edi. Dunyoda birinchi sivilizatsiyalashgan davlatlar Kadimgi Sharkda miloddan avvalgi IV-III ming yilliklar davriga tugri keladi. Markaziy Osiyo hududida miloddan avvalgi ming yillikning boshlarida ilk davlat uyushmalari paydo bula boshlagan.

Jamiyat dastlab ijtimoiy hokimiyat ya'ni hamma odamlarning hokimiyati tomonidan boshqarilgan. Odamlar turli kabilalarga birlashib, usha kabilada yuzaga kelgan muhim masalalarni birgalikda xal qilgan. Kabila ishlarini boshqarishda hamma ishtirok etgan. Bu demokratiya ya'ni xalk hokimiyatining ilk sodda kurinishi - ibtidoiy demokratiya edi.

Ishlab chikarishning usishi tarakkiyot natijasida asta sekin jamiyatda siyosiy munosabatlar paydo buldi.

Jamoa hokimiyati (ibtidoiy demokratiya) urniga aloxida odamlar hokimiyati paydo buldi. Jamiyat boylar va kambagallar, keyinrok boshqaruvchilar va boshqariluvchilarga bulindi.

Davlatning ibtidoiy urugchilik jamiyatdan ajralibturadigan belgilari quyidagilar;

1. Davlat paydo bo'lgan jamiyatda fuqarolar ma'lum bir xududga birlashadilar.
2. Davlat o'z faoliyatini amalga oshirishi uchun murakkab tizimdan tashkil topgan boshqaruv apparati (kurolli kuchlar, militsiya, sud, proko'ratura, bojxona va boshqalar)ga ega bo'ladi va ana shu boshqaruv tizimi yordamida o'zining barcha fuqarolari uchun majburiy bo'lgan davlat hokimiyatini amalga oshiradi.
3. Davlat hokimiyatini tulakonli amlga oshirish uchun qonunlar va turli normativ hujjatlar qabul qilinadi. Ya'ni, davlat mavjud bo'lgan joyda huquq ham mavjud bo'ladi.
4. O'z faoliyatini yuritish uchun zaruriy harajatlar urnini koplash uchun moliyaviy manbaalarga ega bo'ladi. Soliklar va boshqa tulovlar joriy qiladi va ularni yigadi ya'ni o'z byudjetiga ega bo'ladi.
5. Davlat o'z faoliyatini tulakonli tarzda amalga oshirishi uchun o'z suverentetiga (mustakilligiga) ega bo'lishi lozim.

Davlat majbur kilish kuchiga, ya'ni hokimiyatga ega bo'lgan, o'z fuqarolari shuningdek, xududda istikomati qiluvchi barcha insonlarning manfaatlarini ximoya qiladigan, boshqa davlatlar bilan siyosiy iqtisodiy, madaniy aloqalarni amalga oshiradigan mustakil siyosiy tashkilotdir.

2. Qasddan badanga tan jarohat yetkazish tasnifi va uning oqibatlari.

Sog'liqning qisqa muddatga yomonlashuviga yoki mehnat qobiliyatining uncha uzoq bo'lmagan muddatga yo'qolishiga olib kelmagan qasddan badanga yengil shikast yetkazish usha xarakterlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa, eng kam oylik ish haqining 25 barovarigacha miqdorda yoki 1 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 3 oygacha qamoq bilan jazolanadi. (JK, 109-modda).

12-BILET

1. Huquqning obyektiv funksiyalari.

"Huquq" atamasi ikki obyektiv hamda subyektiv huquq ma'nosida qo'llaniladi. Obyektiv huquq - huquq normalarining yig'indisi. Subyektiv huquq esa ma'lum bir shaxs yoki guruhga tegishli bo'lgan huquq. Misol uchun kimningdir uy-joyga bo'lgan yoki biror-bir mulkka nisbatan bo'lgan huquqi. Subyektiv huquq obyektiv huquqsiz mavjud bo'lmaydi. Huquqning o'zi esa davlat bilan uzviy bog'liqdir. Ular bir-birisiz mavjud bo'lishi mumkin emas. Huquq quyidagi vazifalarni bajaradi: tartibga solish, qo'riqlash va tarbiyalash. Bu esa o'z navbatida huquq funksiyalarida nam oyon bo'ladi.

2. Mehnat qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquqlari.

O'quvchilarning mehnat tarbiyasi, ularni asta-sekin mehnatga jalb etish maqsadida qonun tomonidan voyaga yetmaganlarni ishga joylashtirishga ruxsat etiladi. Bunda sog'lig'iga ziyon yetkazmaydigan va maktabdagi o'qish jarayoniga xalaqit bermaydigan yengil mehnatni berish hamda ota-onasidan birining yoki ularning o'rini bosuvchi shaxsning roziligi albatta olinishi shart. So'nggi shartni shu bilan tushuntirsa bo'ladiki, ota-onasi o'spirinni ishga joylashtirishdan oldin ish sharoitlari bilan tanishishlari va uning sog'lig'iga xavf aniqlangan taqdirda, kontrakti tuzishdan voz kechishlari kerak. O'spirinning o'zi hayotiy tajribasi yo'qligi sababli bo'lajak ishning mavjud bo'lgan noma'qul sharoitlariga e'tibor bermasligi mumkin. Mehnat qonunchiligiga ko'ra ish vaqti 16 yoshdan 18 yosh gacha bo'lgan bolalarga haftasiga 36 soatdan, 15 yoshdan 16 yosh gacha bo'lgan o'quvchilar uchun haftasiga 24 soatdan oshmaydigan qilib belgilanadi

13-BILET

1.Davlat organlari.

Davlat boshqaruvini amalga oshirish maxsus idoralar tomonidan amalga oshiriladi va bu idoralar huquqshunoslik fanida davlat organlari deyiladi.

Davlat organlari – qonunga muvofikqravishda o'z tizimiga ijtimoiy xayotning muayyan soxasini boshqarish bo'yicha aniq belgilangan vakolatga ega bo'lgan davlat idorasi yoki muassasasi.

Davlat organlari quyidagi turlarga bulinadi:

- a) vakillik organlari: qonun chiqaruvchi, maxalliy hokimiyat organlari;
- b) ijroiya organlari: davlat boshligi (prezident, monarx) hukumat, vazirlik va davlat qo'mitalari, huquqni muhofaza qiluvchi idoralar (proko'ratura, ichki ishlar vazirligi va uning organlari, adliya vazirligi va boshqalar);
- d) maxalliy organlar (viloyat, tuman va shahar, hokimiyatlari);
- e) sud va konstitutsiyaviy nazoart idoralari: Konstitutsiyaviy sud, Oliy sud va umumiy sudlar, Oliy xujalik sudi va uning viloyat (shahar) buginlari.

Davlat mexanizmi – jamiyatni boshqarish va xalk manfaatlarini ximoya kilishni amalga oshiradigan davlat organlarining yaxlit tizimi.

Davlat boshqaruvining amalga oshiruvchi barcha davlat organlari yaxlit tizimini hosil qiladi va bu tizim davlat mexanizmi deb yuritiladi.

Demak, davlat organlari davlat mexanizmining tarkibiy kismlari bulib, ular ijtimoiy xayotning muayyan soxasini boshqarish bo'yicha zarur vakolatlarga ega. Har bir davlat organi boshqa davlat organlari bilan, ya'ni davlat mexanizmining boshqa tarkibiy kismlari bilan o'zviy aloqadadir.

2. Yolg'on guvohlik berish va uning oqibatlari

14-BILET

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Senatining mutloq vakolatlari.

Oliy Majlis quyidagi ishlarni amalga oshiradi:

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlarini tasdiqlash;
- Konstitutsion, Oliy sudlarni saylash;
- Markaziy bank raisini saylash;
- O‘zbekiston Respublikasi qonunlarini ko‘rib chiqish va qabul qilish;
- O‘zbekiston Respublikasi davlat budjetini va davlatning boshqa strategik dasturlarini qabul qilish. Qonunlar Oliy Majlisga qonunchilik tashabbusi huquqiga ega bo‘lgan organlar tomonidan taqdim qilinadi. Shundan so‘ng Oliy Majlis bu qonunlarni ko‘rib chiqadi, tuzatishlar kiritadi va qabul qiladi. Qonunchilik tashabbusi huquqiga O‘zbekiston

Respublikasi Prezidenti, o‘z davlat hokimiyatining oliy vakillik organi orqali Qoraqalpog‘iston Respublikasi, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputatlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi, Oliy sudi, Bosh prokurori egadirlar va bu huquq qonunchilik tashabbusi huquqi subyektlari tomonidan qonun loyihasini O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga kiritish orqali amalga oshiriladi.

83- modda.

Oliy Majlis, shuningdek, davlat organlari va boshqa organlar, tashkilot, korxonalar, muassasalar tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiva qonunlarining, Oliy majlis qarorlarining bajarilishi bo‘yicha nazorat olib borish vakolatiga ega.

2. To‘la muomala layiqati nima va u qachon vujudga keladi?

Muomila layoqati yosh va ruhiy salomatlik bilan bo‘liq. O‘zbekiston qonunlariga binoan to‘liq muomila layoqati fuqaro 18 yoshga tulgandan sung boshlanadi lekin ushbu qoidadan istisnalar ham mavjud. Masalan, shaxs jinoiy javobgarlikka 16 yoshdan ayrim jinoyatlar uchun 14 yoshdan tortilishi mumkin. Boshqa bir misol: «Oila kodeksi» ayrim xollarda 18 yoshga tulmasdan turib nikoxdan utishga ruxsat beriladi. Bunday fuqaro nikoxdan utgan vaqtdan boshlab to‘liq muomala layoqatiga ega bo‘ladi. Huquq manbai davlat idorasini muayyan huquqiy normativ hujjatlar, qonun aktlarida ifodalash, bayon kilish usuli va shaklidir. Huquqshunoslik fanida huquq manbaalarining quyidagi 4 shakli e’tirof kilingan:

Huquqiy odat – bu jamiyat a’zolari tomonidan o‘zok vaqt kullanilishi, doimiy takrorlanishi natijasida jamiyat tomonidan qabul kilingan xulq-atvor normasiga aylangan va keyinchalik davlat tomonidan tasdiklangan qoida.

15-BILET

1. Huquqbuzarlik va uning turlari.

Shaxslar ma’lum huquqiy qoidalarga, huquq normalariga amal qiladilar.

Bu qoidalarga amal qilmaslik, o‘rnatilgan huquqiy normalarning buzilishiga olib keladi.

Bu esa huquqbuzarlik deb ataladi. Huquqbuzarlik odatda 4 guruhga bo‘linadi: intizomiy huquqbuzarlik; fuqarolik huquqbuzarligi; ma’muriy huquqbuzarlik; jinoiy huquqbuzarlik.

Intizomiy huquqbuzarlik — xizmat burchini bajarib turganda har qanday mehnatda majburiy bo'lgan mehnat tartib-qoida larining va rahbarlikka bo'ysunish tamoyillarining buzi lishi. Masalan, ishga, o'qishga kech qolish; ishga yoki o'qishga sababsiz kelmaslik yoki sababsiz ketib qolish;

ishga mast holda, spirtli ichimliklar, narkotik moddalar iste'mol qilgan holda kelish va boshqalar. **Fuqarolik huquqbuzarligi** — insonlarning mulkiga yoki shaxsiga qarshi qonunga xilof harakat (yoki harakatsizlik) natijasida yetkazilgan zarar. Masalan, bir shaxsdan qarz olib, uni vaqtida qaytarmaslik; shartnomalarni, majburiyatlarni bajarmaslik va boshqalar.

Jinoiy huquqbuzarlik — jinoyat sodir etish, ya'ni o'g'rilik, talonchilik, odam o'ldirish, ichki ishlar xodimiga qarshilik ko'rsatish va boshqalar.

Ma'muriy huquqbuzarlik — qonunga binoan ma'muriy javobgarlikka tor tish nazarda tutilgan, fuqarolarga, tabiiy muhitga nisbatan (qasddan yoki ehtiyotsizlikdan) sodir etilgan harakat yoki harakatsizlik. Masalan, mayda bezorilik; yo'l harakati va transport vositalaridan foydalanish qoidalari;

pasport tizimi va qayd etish qoidasi (harbiy va pasportni ro'yxatdan o'tkazish qoidalari); elektr energiyasidan foydalanish qoidalarini buzish, atrofmuhitni, tarixiy va madaniy yodgorliklarni muhofaza qilish sohasidagi huquqbuzarliklarni olish mumkin.

2. 14 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan bolalarning huquqlarini aytib bering

Muomalayoqati yosh va ruhiy salomatlik bilan bog'liq. O'zbekiston qonunlariga binoan, to'liq muomalayoqati fuqaro 18 yoshga to'lgandan so'ng boshlanadi. Lekin, ushbu qoidadan istisnolar ham mavjud. Masalan, shaxs jinoiy javobgarlikka 16 yoshdan, ayrim jinoyatlar uchun 14 yoshdan tortilishi mumkin. Boshqa bir misol: Oila kodeksi ayrim hollarda 18 yoshga to'lmagan turib nikohdan o'tishga ruxsat beradi. Bunday fuqaro nikohdan o'tgan vaqtdan boshlab to'liq muomalayoqatiga ega bo'ladi.

Mehnat qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquqlari.

O'quvchilarning mehnat tarbiyasi, ularni asta-sekin mehnatga jalb etish maqsadida qonun tomonidan voyaga yetmaganlarni ishga joylashtirishga ruxsat etiladi. Bunda sog'lig'iga ziyon yetkazmaydigan va maktabdagi o'qish jarayoniga xalaqit bermaydigan yengil mehnatni berish hamda ota-onasidan birining yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxsning roziligi albatta olinishi shart. So'nggi shartni shu bilan tushuntirsa bo'ladiki, ota-onasi o'spirinni ishga joylashtirishdan oldin ish sharoitlari bilan tanishishlari va uning sog'lig'iga xavf aniqlangan taqdirda, kontraktni tuzishdan voz kechishlari kerak. O'spirinning o'zi hayotiy tajribasi yo'qligi sababli bo'lajak ishning mavjud bo'lgan noma'qul sharoitlariga e'tibor bermasligi mumkin. Mehnat qonunchiligiga ko'ra ish vaqti 16 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan bolalarga haftasiga 36 soatdan, 15 yoshdan 16 yoshgacha bo'lgan o'quvchilar uchun haftasiga 24 soatdan oshmaydigan qilib belgilanadi.

Oila qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquq va majburiyatlari.

Voyaga yetmagan bola o'z huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish huquqiga ega. Bolaning huquqi va qonuniy manfaatlari uning ota-onasi, ota-onasi yo'q bo'lsa, ota-onasining o'rnini bosuvchilar, vasiylik va homiylik idoralari, prokuratura, sud tomonidan amalga oshiriladi.

Voyaga yetmagan bolaning hayotiyoki sog'dig'da xavf tug'dilganligidan, uning huquqi va qonuniy manfaatlarini buzilganligidan xabardor bodgan shaxslar bu haqda bola ayni paytda yashab turgan joydagi vasiylik va homiylik organiga madum qilishi shart. Shunday madumotlami olgach, vasiylik va homiylik organi bolaning huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish yuzasidan zarur choralar kodishi shart bodadi. Ota-ona o'z bolalarining qonuniy vakillari hisoblanadilar hamda har qanday jismoniy va yuridik shaxslar bilan bodadigan munosabatlarda, shu jumladan, sudda alohida vakolatlarsiz ularning huquq va manfaatlarini himoya qiladilar.

Oilada voyaga yetmagan bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday ma'sala hal qilinayotganda bola o'z fikrini ifoda qilishga, shuningdek, har qanday sud muhokamasi yoki ma'muriy muhokama davrida so'zlashga haqlidir.

Har qanday ota-ona o'z farzandlariga o'zaro kelishib, vokiyaqin qarindosh-urugdari maslahati bilan ota-onasining ismiga ko'ra, yoki o'zlari xohlagan ismni qo'yishlari mumkin. Odatda, bolaning familiyasi ota-onaning familiyasiga qarab belgilanadi. Agar ota-ona turli familiyalarda bodsa, ularning kelishuviga binoan bolaga otasining yoki onasining familiyasi berilishi mumkin. Ota-onaning xohishiga ko'ra, bolaga milliy an'analarga ko'ra ota yoki ona tomonidan boboning ismi bo'yicha familiya berilishi mumkin.

16-BILET

1. Oila qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquq va majburiyatlari.

Voyaga yetmagan bola o'z huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish huquqiga ega. Bolaning huquqi va qonuniy manfaatlarini uning ota-onasi, ota-onasi yo'q bo'lsa, ota-onasining o'rnini bosuvchilar, vasiylik va homiylik idoralari, prokuratura, sud tomonidan amalga oshiriladi.

Voyaga yetmagan bolaning hayotiyoki sog'dig'da xavf tug'dilganligidan, uning huquqi va qonuniy manfaatlarini buzilganligidan xabardor bodgan shaxslar bu haqda bola ayni paytda yashab turgan joydagi vasiylik va homiylik organiga madum qilishi shart. Shunday madumotlami olgach, vasiylik va homiylik organi bolaning huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish yuzasidan zarur choralar kodishi shart bodadi. Ota-ona o'z bolalarining qonuniy vakillari hisoblanadilar hamda har qanday jismoniy va yuridik shaxslar bilan bodadigan munosabatlarda, shu jumladan, sudda alohida vakolatlarsiz ularning huquq va manfaatlarini himoya qiladilar.

Oilada voyaga yetmagan bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday ma'sala hal qilinayotganda bola o'z fikrini ifoda qilishga, shuningdek, har qanday sud muhokamasi yoki ma'muriy muhokama davrida so'zlashga haqlidir.

Har qanday ota-ona o'z farzandlariga o'zaro kelishib, vokiyaqin qarindosh-urugdari maslahati bilan ota-onasining ismiga ko'ra, yoki o'zlari xohlagan ismni qo'yishlari mumkin. Odatda, bolaning familiyasi ota-onaning familiyasiga qarab belgilanadi. Agar ota-ona turli familiyalarda bodsa, ularning kelishuviga binoan bolaga otasining yoki onasining familiyasi berilishi mumkin. Ota-onaning xohishiga ko'ra, bolaga milliy an'analarga ko'ra ota yoki ona tomonidan boboning ismi bo'yicha familiya berilishi mumkin.

2. Emansipatsiya nima?

16 yoshga to'lgan voyaga yetmagan shaxs qonunda ko'rsatilgan shart-

lar asosida ishlayotgan yoki tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan bo'lsa, u sud qarori bilan to'la muomala layoqatli deb e'lon qilinishi mumkin. Buni fuqaroviy huquqda emansipatsiya deb yuritiladi. Bunday holda ota-ona, farzandlikka oluvchilar va homiy emansipatsiya qilingan voyaga yetmaganning majburiyatlari bo'yicha, xususan, u yetkazgan zarar oqibatida kelib chiqqan majburiyatlar bo'yicha javobgar bo'lmaydilar. Emansipatsiya - lotincha "emancipatio" so'zidan olingan bo'lib, huquqlarda tenglashish degan ma'noni anglatadi.

17-BILET

1. O'zbekiston Respublikasida qonun manbalari.

O'zbekiston Respublikasi qonunlarini quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

Asosiyqonun Konstitutsiya;

konstitutsiyaviy qonun;

qonun;

Qoraqalpog'iston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari.

2. Qisman muomala layoqati deganda nima tushuniladi va u qachondan beriladi?

Yangi tug'ilgan chaqaloq ham har xil huquqlarga masalan, tibbiy yordam olish, turarjoyga, o'z ismi-familiyasiga ega bo'lish huquqlariga ega. Akli zaif va ruhiy kasallar ham huquqiy layoqatga ega. Ular ham yashash, davolanish, nafaqa olish, mulkdor bo'lish huquqiga egadirlar. Ayrim vaqtda xali tugilmagan bola ham huquqiy layoqatga ega. U merosxo'r bula oladi. Huquqiy munosabat ishtirokchilarining harakati nimaga karatilgan bo'lsa, ushbu narsa huquqiy munosabatlarning ob'ekti xisoblanadi. Huquqiy munosabatlarning ishtirokchilari, ya'ni huquq va majburiyat egalari huquqiy munosabatlarning sub'ektlari xisoblanadilar. Huquq layoqati asosan kishining tugilishi bilan vujudga keladi va vafot etishi bilan tamom bo'ladi. Muomala layoqati o'z harakatlari asosida huquqlarni amalga oshirish va yuridik majburiyatlarni bajara olish imkoniyatidir.

Muomala layoqati yosh va ruhiy salomatlik bilan bog'liq. O'zbekiston qonunlariga binoan to'liq muomala layoqati fuqaro 18 yoshga tugandan sung boshlanadi lekin ushbu qoidadan istisnolar ham mavjud. Masalan, shaxs jinoiy javobgarlikka 16 yoshdan ayrim jinoyatlar uchun 14 yoshdan tortilishi mumkin. Boshqa bir misol: «Oila kodeksi» ayrim xollarda 18 yoshga tulmasdan turib nikoxdan utishga ruxsat beriladi. Bunday fuqaro nikoxdan utgan vaqtdan boshlab to'liq muomala layoqatiga ega bo'ladi. Huquq manbai davlat idorasini muayyan huquqiy normativ hujjatlar, qonun aktlarida ifodalash, bayon kilish usuli va shaklidir.

18-BILET

Yangi tug'ilgan chaqaloq ham har xil huquqlarga masalan, tibbiy yordam olish, turarjoyga, o'z ismi-familiyasiga ega bo'lish huquqlariga ega. Akli zaif va ruhiy kasallar ham huquqiy layoqatga ega. Ular ham yashash, davolanish, nafaqa olish, mulkdor bo'lish huquqiga egadirlar. Ayrim vaqtda xali tugilmagan bola ham huquqiy layoqatga ega. U merosxo'r bula oladi. Huquqiy munosabat ishtirokchilarining harakati nimaga

karatilgan bo'lsa, ushbu narsa huquqiy munosabatlarning ob'ekti xisoblanadi. Huquqiy munosabatlarning ishtirokchilari, ya'ni huquq va majburiyat egalari huquqiy munosabatlarning sub'ektlari xisoblanadilar. Huquq layoqati asosan kishining tugilishi bilan vujudga keladi va vafot etishi bilan tamom bo'ladi. Muomila layoqati o'z harakatlari asosida huquqlarni amalga oshirish va yuridik majburiyatlarni bajara olish imkoniyatidir.

Muomila layoqati yosh va ruhiy salomatlik bilan bo'liq. O'zbekiston qonunlariga binoan to'liq muomila layoqati fuqaro 18 yoshga tugandan sung boshlanadi lekin ushbu qoidadan istisnolar ham mavjud. Masalan, shaxs jinoiy javobgarlikka 16 yoshdan ayrim jinoyatlar uchun 14 yoshdan tortilishi mumkin. Boshqa bir misol: «Oila kodeksi» ayrim xollarda 18 yoshga tulmasdan turib nikoxdan utishga ruxsat beriladi. Bunday fuqaro nikoxdan utgan vaqtdan boshlab to'liq muomala layoqatiga ega bo'ladi. Huquq manbai davlat idorasini muayyan huquqiy normativ hujjatlar, qonun aktlarida ifodalash, bayon kilish usuli va shaklidir.

2. O'qotar qurol, o'q-dorilar, portlovchi moddalar yoki portlatish qurilmalarini qonunga xilof ravishda egallash.

O'qotar qurol, o'q dorilar, portlovchi moddalar portlatish qurilmalarini o'frilik yoki firibgarlik yo'li bilan qonunga xilof ravishda egallash 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 2 yildan 6 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 5 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 247-modda).

19-BILET

1. DXX va uning vazifalari

O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimining muhim bo'g'inidir. U O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tizimi, suvereniteti, hududiy yaxlitligi manfaatlarini tashqi va ichki tahdidlardan himoya qiluvchi

vakolatli organ sifatida faoliyat yuritadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018- yil 14- martdagi *“O'zbekiston Respublikasining davlat xavfsizlik tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”*gi farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmati O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmatiga aylantirildi. Bunda har qanday, hatto kichik ko'lamdagi muammo ham mamlakatning milliy xavfsizligiga dahli bordek bu maxsus xizmat masalalari doirasiga kiritilishi va uning vakolatlarini haddan tashqari kengaytirib yuborilishiga yo'l qo'ymaslik farmonda nazarda tutilgan muhim jihatlardandir. Davlat xavfsizlik xizmati davlat ahamiyatidagi haqiqiy tahdidlarnigina o'z vakolat doirasida deb qarashi hamda ularning oldini olish, aniqlash va ularga qarshi kurashishni o'zining maqsad va vazifasiga aylantirishi bu farmonda belgilab qo'yilgan. Ya'ni, ushbu farmon xavfsizlik xizmati sohasidagi tub islohotlarga asos soldi deb aytsa bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati 2018- yil 5- aprelda qabul qilingan *“Davlat xavfsizlik xizmati to'g'risida”*gi qonun asosida faoliyat yuritadi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

- mamlakat davlat xavfsizligi va manfaatlarini tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilish. Bu sohadagi qonunbuzarliklarning oldini olish, aniqlash va barham berish. Bu borada razvedka va kontrrazvedka faoliyatini amalga oshirish;
- mamlakat davlat chegaralarini qo‘riqlash va himoya qilish;
- davlat xavfsizligiga va manfaatlariga tahdid solishi mumkin bo‘lgan millatlararo irqiy va diniy adovatga sabab bo‘lishi mumkin bo‘lgan buzg‘unchilik faoliyatining oldini olish, aniqlash va barham berish;
- terrorizm, ekstremizm, uyushgan jinoyatchilik kabi illatlarning oldini olish, aniqlash va barham berish;
- qurol-yarog‘, giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy muomalasiga qarshi kurashish;
- davlat siri bilan bog‘liq joylarda bu sirlarning saqlanishi, maxsus aloqa hamda axborot xavfsizligini ta‘minlash ustidan nazoratni amalga oshirish;
- davlat manfaatlari va xavfsizligiga xavf tug‘dirishi mumkin bo‘lgan korrupsiyaga qarshi kurash olib borish;
- iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy, ijtimoiy, tarixiy-madaniy, ma‘naviy sohalarda davlat manfaatlari va xavfsizligi bilan bog‘liq hamda o‘z vakolatlari doirasida bo‘lgan faoliyat bilan shug‘ullanish.

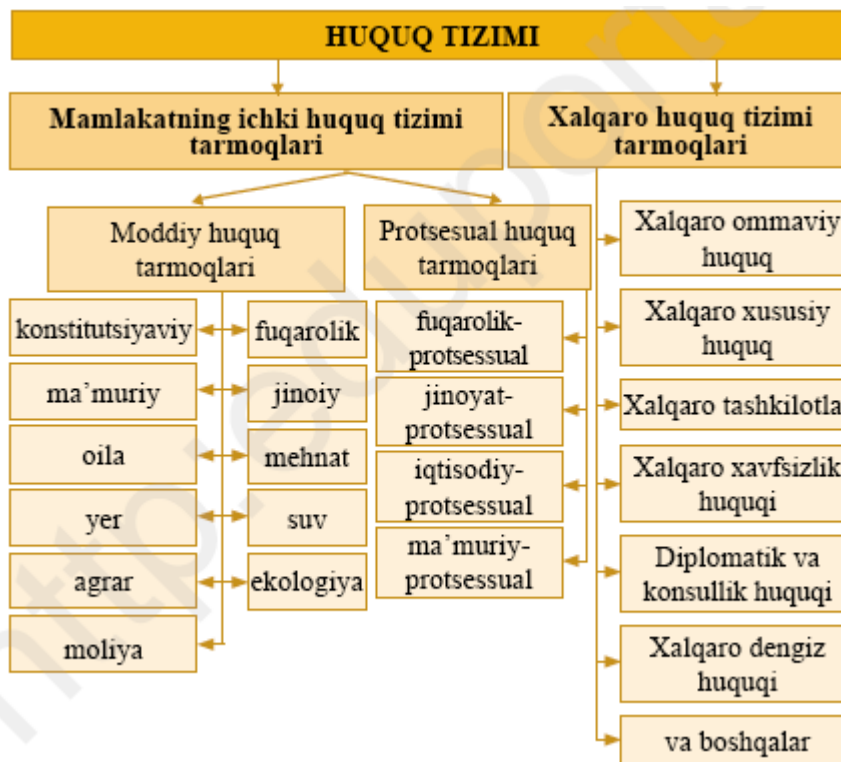
2. Bosqinchilik tasnifi va uning oqibatlari.

BOSQINCHILIK — o‘zganing mulkini talon-toroj qilish maqsadida hujum uyushtirib, badaniga shikast yetkazish.

20-BILET

1. O‘zbekiston Respublikasidagi huquq sohalari to‘g‘risida gapirib bering.

Qaysi huquq normasini qaysi obyektga nisbatan ishlatish lozimligini aniq lashtirish uchun ularni turlarga ajratish lozim. Huquq tizimi, avvalam bor, huquq tarmoqlari (sohalari) deb nomlanuvchi alohida tarmoqlarga ajrati ladi. Bunda, davlatdagi ijtimoiy munosabatlarning xilma-xilligi e‘tiborga oлина di. Aynan shu munosabatlar huquqiy tartibga solish (boshqaruv)ning pred metini tashkil qiladi. Huquqiy tartibga solish (boshqarish) usuli esa, huquq ning ijtimoiy munosabatlarga ta‘sir ko‘rsatishga yordamlashadigan yo‘l lari, usullari, vositalarining yig‘indisidir. Ijtimoiy munosabatlarning mehnat munosabatlari, ijtimoiy ta‘minot, mo - li ya va hokazolar kabi turlari alohida huquqiy normalar orqali tartibga so li nadi. O‘zbekiston Respublikasi huquq tizimini quyidagi jadval-sharhi orqali ifo dalash mumkin:

2. 18 yoshga to'magan voyaga yetmaganlarning huquqlari haqida

O'quvchilarning mehnat tarbiyasi, ularni asta-sekin mehnatga jalb etish maqsadida qonun tomonidan voyaga yetmaganlarni ishga joylashtirishga ruxsat etiladi. Bunda sog'lig'iga ziyon yetkazmaydigan va maktabdagi o'qish jarayoniga xalaqit bermaydigan yengil mehnatni berish hamda ota-onasidan birining yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxsning roziligi albatta olinishi shart. So'nggi shartni shu bilan tushuntirsa bo'ladiki, ota-onasi o'spirinni ishga joylashtirishdan oldin ish sharoitlari bilan tanishishlari va uning sog'lig'iga xavf aniqlangan taqdirda, kontrakti tuzishdan voz kechishlari kerak. O'spirinning o'zi hayotiy tajribasi yo'qligi sababli bo'lajak ishning mavjud bo'lgan noma'qul sharoitlariga e'tibor bermasligi mumkin. Mehnat qonunchiligiga ko'ra ish vaqti 16 yoshdan 18 yosh gacha bo'lgan bolalarga haftasiga 36 soatdan, 15 yoshdan 16 yosh gacha bo'lgan o'quvchilar uchun haftasiga 24 soatdan oshmaydigan qilib belgilanadi.

Oila qonunchiligida voyaga yetmaganlarning huquq va majburiyatlari.

Voyaga yetmagan bola o'z huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish huquqiga ega. Bolaning huquqi va qonuniy manfaatlari uning ota-onasi, ota-onasi yo'q bo'lsa, ota-onasining o'rnini bosuvchilar, vasiylik va homiylik idoralari, prokuratura, sud tomonidan amalga oshiriladi.

Voyaga yetmagan bolaning hayotiyoki sog'dig'da xavf tug'dirilganligidan, uning huquqi va qonuniy manfaatlari buzilganligidan xabardor bodgan shaxslar bu haqda bola ayni paytda yashab turgan joydagi vasiylik va homiylik organiga madum qilishi shart. Shunday madumotlami olgach, vasiylik va homiylik organi bolaning huquqi va qonuniy manfaatlarini himoya qilish yuzasidan zarur choralar kodishi shart bodadi. Ota-ona o'z bolalarining qonuniy vakillari hisoblanadilar hamda har qanday jismoniy va yuridik shaxslar bilan bodadigan munosabatlarda, shu jumladan, sudda alohida vakolatlarsiz ularning huquq va manfaatlarini himoya qiladilar.

Oilada voyaga yetmagan bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday ma'sala hal qilinayotganda bola o'z fikrini ifoda qilishga, shuningdek, har qanday sud muhokamasi yoki ma'muriy muhokama davrida so'zlashga haqlidir.

Har qanday ota-ona o'z farzandlariga o'zaro kelishib, vokiyaqin qarindosh-urugdari maslahati bilan ota-onasining ismiga ko'ra, yoki o'zlari xohlagan ismni qo'yishlari mumkin. Odatda, bolaning familiyasi ota-onaning familiyasiga qarab belgilanadi. Agar ota-ona turli familiyalarda bodsa, ularning kelishuviga binoan bolaga otasining yoki onasining familiyasi berilishi mumkin. Ota-onaning xohishiga ko'ra, bolaga milliy an'analarga ko'ra ota yoki ona tomonidan boboning ismi bo'yicha familiya berilishi mumkin.

21-BILET

1. Davlat funksiyalari va uning turlari

Davlatning funksiyalari – davlat faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'lib, ularda davlatning ijtimoiy jihatlari ro'yobga chiqariladi. Davlatning funksiyalarini o'rganishda bu funksiyalarni tasniflash (guruhlash) uslubi qulaydir. Tasniflashni quyidagi me'zonlar bo'yicha amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

1. Faoliyat ko'rsatish makoni bo'yicha:

- ichki;
- tashqi.

2. Faoliyat ko'rsatish muddati bo'yicha:

- doimiy;
- vaqtinchalik.

3. Ijtimoiy jihatdan muhimligi bo'yicha:

- asosiy;
- asosiy bo'lmagan.

4. Amalga oshirishning huquqiy shakli bo'yicha:

- huquqni ijod qilish;
- huquqni ijro qilish;
- huquqni muhofaza qilish (qo'riqlash).

Biz faoliyat ko'rsatish makoni bo'yicha tasniflashni batafsilroq o'rganib chiqamiz. Chunki huquqshunoslik fanida aynan shu me'zonga ko'ra tasniflash o'ta muhim deb qaraladi.

Davlatning ichki funksiyalariga mamlakat ichida amalga oshiriladigan funksiyalar kiradi. Mamlakat tashqarisida amalga oshiriladigan funksiyalar esa davlatning tashqi funksiyalarini tashkil qiladi. Davlat o'z funksiyalarini ado etar ekan bu undan qator vazifalarni bajarishni taqozo qiladi. Mana shu vazifalarni bajarish o'z navbatida davlatning o'z funksiyalarini amalga oshirishiga olib keladi. Davlat bajaradigan vazifalarni ham sohalar bo'yicha turlarga ajratish mumkin. Davlatning ichki funksiyalarini amalga oshirish borasida bajariladigan vazifalarni turlarga ajratib, batafsilroq o'rganamiz. Bunda biz davlat vazifalarini ijobiy, adolatli davlat misolida ko'rib chiqamiz. Lekin aslida, barcha davrlardagi davlatlar ham shunday - adolatli, xalqparvar bo'lavermaganligini ham e'tibordan qochirmaslik kerak. Davlatning ichki funksiyalari ga oid vazifalar quyidagilardan iborat: Iqtisodiy vazifalar:

◆ Iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish va iqtisodiyotga ta'sir o'tkazish;

◆ Iqtisodiyotning davlat sektori (zavod-fabrikalar, elektrostansiyalar, konlar)ni boshqarish;

◆ Bozor munosabatlarining huquqiy asoslari va narx siyosatini yo‘lga qo‘yish.

Ijtimoiy vazifalar:

◆ Aholining yordamga muhtoj qismini himoyalash;

◆ Sog‘liqni saqlash va ta‘lim tizimini qo‘llab-quvvatlash;

◆ Aholini ijtimoiy ne‘matlar bilan ta‘minlash.

Siyosiy-huquqiy vazifalar:

◆ Fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish;

◆ Qonuniylik va tartibni ta‘minlash;

◆ Tinchlik va millatlararo totuvlikni saqlash.

Madaniy-ma‘rifiy vazifalar:

◆ Ilm-fan, ta‘limni rivojlantirish;

◆ Milliy madaniyatni va san‘atni rivojlantirish.

Moliyaviy vazifalar:

◆ Soliq tizimi va bojxona nazorati;

◆ Pul aylanmasi ustidan nazorat;

◆ Moliya sohasidagi boshqa faoliyatlar.

Xavfsizlik va himoyalash borasidagi vazifalar:

◆ Aholining huquq va erkinliklarini ta‘minlash;

◆ Tabiat muhofazasi;

◆ Mulk daxlsizligini ta‘minlash;

◆ Huquqiy tartibotni o‘rnatish.

2. Muomala layoqati nima va u qachondan vujudga keladi?

Muomala layoqati yosh va ruhiy salomatlik bilan bo‘liq. O‘zbekiston qonunlariga binoan to‘liq muomala layoqati fuqaro 18 yoshga tulgandan sung boshlanadi lekin ushbu qoidadan istisnolar ham mavjud. Masalan, shaxs jinoiy javobgarlikka 16 yoshdan ayrim jinoyatlar uchun 14 yoshdan tortilishi mumkin. Boshqa bir misol: «Oila kodeksi» ayrim xollarda 18 yoshga tulmasdan turib nikoxdan utishga ruxsat beriladi. Bunday fuqaro nikoxdan utgan vaqtdan boshlab to‘liq muomala layoqatiga ega bo‘ladi. Huquq manbai davlat idorasini muayyan huquqiy normativ hujjatlar, qonun aktlarida ifodalash, bayon kilish usuli va shaklidir

22-BILET

1. O‘zbekiston Respublikasida sud tizimi.

Sud hokimiyati — davlat hokimiyatining bir bog‘ini.

O‘zbekiston Respublikasining sud tizimi quyidagilardan iborat:

– O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi;

– O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi;

– Harbiy sudlar;

- Qoraqalpog‘iston Respublikasining fuqarolik va jinoyat ishlari bo‘yi cha sudlari;
- Fuqarolik va jinoyat ishlari bo‘yicha viloyat va Toshkent shahar sudlari;
- Fuqarolik ishlari bo‘yicha tumanlararo, tuman (shahar) sudlari, jinoyat ishlari bo‘yicha tuman (shahar) sudlari;
- Qoraqalpog‘iston Respublikasining, viloyatlar va Tosh kent shahar iqtisodiy va ma'muriy sudlari.
- Tumanlararo, tuman, shahar iqtisodiy sudlari:
- Tuman, shahar ma'muriy sudlari.

Sud idoralaridan boshqa davlat idorasi fuqarolik, jinoyat va boshqa ish larni ko‘rish, hal etish huquqiga ega emas. Sud hokimiyati odil sudlovni amalga oshirish vakolatiga ega bo‘lgan yagona hokimiyatdir. Davlat o‘z zimmasiga sudlov organlari o‘z vazifalarini samarali bajari shlari uchun zarur sharoitlarni yaratib berish majburiyatini olgan. Sud ido ra larining mustaqilligi davlat tomonidan kafolatlanishi, Konstitutsiya va qonunlarda belgilab qo‘yilishi BMT tomonidan qabul qilingan “Sud ido ra larining mustaqilligiga oid asosiy tamoyillar” nomli xalqaro huquqiy hujjat da ham o‘z ifodasini topgan. Odil sudlovning samarasi, albatta, sudlar tomonidan qabul qilinayotgan hujjat larning majburiyligi bilan bevosita bog‘liq. Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, sudning qarorlari davlat majburlov kuchi bilan ta’minlanadi.

Oshkoralik tamoyili odil sudlov faoliyatining huquqiy asosini belgilab bera digan muhim konstitutsiyaviy tamoyillardan biridir. O‘zbekiston Respublikasi sud tizimiga kiruvchi barcha sudlarda ishlar ochiq ko‘riladi. Odil sudlovni amalga oshirishda til to‘g‘risidagi konstitutsiyaviy tamo yil katta ahamiyatga ega. Konstitutsiyamizning 115-moddasiga asosan O‘zbekis ton Respublikasida sud ishlarini yuritish o‘zbek tilida, qoraqalpoq tilida

yoki muayyan joydagi ko‘pchilik aholi so‘zlashadigan tilda olib boriladi. O‘zbekiston Respublikasi sud tizimining xalqaro andozalarga mos ekanligini tasdiqlovchi jihatlaridan biri – bu aybsizlik prezumpsiyasi qoidasi ning qonunda aks ettirilganligidadir. Bu milliy huquqiy tizimning jiddiy yutug‘i va fuqarolik jamiyatining muhim tamoyillaridan hisoblanadi. Mamlakatimizda barcha sudyalalar bir xil maqomga ega. Sudyalarning odil sudlovni amalga oshirish borasidagi faoliyatiga aralashishga yo‘l qo‘yil maydi.

Mamlakatimiz sud tizimini isloh qilish va uni takomillashtirish bo‘yicha olib borilgan ishlar, avvalambor, hokimiyatlar bo‘linishiga oid konstitut siyaviy prinsipni izchil amalga oshirishga xizmat qildi. Natijada sud tizi mining ijro etuvchi hokimiyatdan mustaqil ravishda faoliyat yuritishiga imkoniyat yaratildi. Sud-huquq tizimini izchil demokratlashtirish va liberallashtirish bo‘- yi cha so‘nggi yillarda olib borilgan ishlar:

- sud-tergov faoliyatida tergov jarayonida, jabrlanuvchi, guvoh, gumonlanuvchi, ayblanuvchi yoki sudlanuvchining ko‘rsatmasi bo‘yicha (agar aniq isbot bo‘lmasa) qaror qabul qilish taqiqlandi;
  - Oliy sud va Oliy xo‘jalik sudlari birlashtirildi va ular asosida fuqarolik, jinoiy, ma'muriy va iqtisodiy sohalarda sud ishlarini yuritish bo‘yicha sud hokimiyatining birlashgan organi yaratildi;
  - Oliy sud qoshida sudlar faoliyatini ta’minlash bo‘yicha department tashkil qilindi;
- Qonunda sudyalarning vakolat muddati besh yil qilib belgilangan.

2. Axloq nima? Huquq nima? Ularni bir-biridan farqi nimada?

Kishining jamiyatdagi xulq-atvorini tartibga soluvchi qoidalar tizimi axloq hisoblanadi. O‘zbekiston hududida ming yillar davomida shakllangan milliy axloq normalari milliy huquq tizimimizning shakllanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etgan. Axloq – kishining jamiyatdagi xulq-atvorini tartibga soluvchi talab va qoidalar yig‘indisi. Huquq tushunchasini tushuntirish oson bo‘lishi uchun huquqni biz xulq-atvor qoidalari deb ataydigan tushuncha bilan bog‘liqlikda o‘rganish maqsadga muvofiqdir.

Huquq xulq-atvor normalari yoki qoidalari yig‘indisidan iboratdir. Lekin bu normalar yoki qoidalar yaxlit, tartibli tizim holida namoyon bo‘ladi. Ana shu tizim davlat tomonidan belgilab qo‘yilgan va ijozat berilgan bo‘lishi shart. Huquq albatta davlat irodasini ifodalaydi. Huquqiy davlatda davlatning irodasi jamiyat, xalq irodasi bilan mos tushganligi sababli bunday davlatda huquq jamiyat yoki xalq irodasini ifodalaydi deb ta’kidlash mumkin. Huquqqa oid normalar va qoidalarda bayon etilgan talablar jamiyatning barcha a’zolari tomonidan bajarilishi majburiydir. Ya’ni huquqqa oid norma

lar va xulq-atvor qoidalari umummajburiydir. Huquq - davlat tomonidan o‘rnatilgan va u tomonidan himoya qilinadigan barcha uchun majburiy bo‘lgan xulq-atvor qoidalarining tizimi.

23-BILET

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolatlarini aytib bering.

Prezidentning shaxsi daxlsizdir va qonun bilan muhofaza etiladi.

O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Konstitutsiyaga va qonunlarga asoslanib hamda ularni ijro etish yuzasidan respublikaning butun hududida majburiy kuchga ega bo‘lgan farmonlar, qarorlar va farmoyishlar chiqaradi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining vakolatlari:

- fuqarolar huquq va erkinliklari ta’minlanishi hamda O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligining kafilidir;

- mamlakat mustaqilligi va xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha choralar ko‘radi;

- O‘zbekiston Respublikasi nomidan mamlakat ichkarisida va xalqaro miqyosda muzokaralar yuritadi, shartnoma va kelishuvlar imzolaydi hamda ularning bajarilishini ta’minlaydi;

Qonunchilik palatasi yoki Senat tarkibida ularning normal faoliyatiga tahdid soluvchi hal qilib bo‘lmaydigan ixtiloflar yuz berganda yohud ular bir necha marta O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga zid qarorlar qabul qilgan taqdirda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi bilan barmaslab qabul qilgan qarori asosida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi, Senati tarqatib yuborilishi mumkin.

Prezident o‘z vazifasini bajarib turganda va rida boshqa haq to‘lanadigan lavozimni egallashi, vakillik organi in ing d epu ta ti bo‘lishi, ta d b ir k o r lik faoliyati bilan shug‘ullanishi m u m k in em as.

2. Yo‘l harakati qoidalari buzilganda qanday jazo qo‘llaniladi?

Ma‘muriy huquqbuzarlik — qonunga binoan ma‘muriy javobgarlikka tor tish nazarda tutilgan, fuqarolarga, tabiiy muhitga nisbatan (qasddan yoki ehtiyoqsizlikdan) sodir etilgan harakat yoki harakatsizlik. Masalan, mayda bezorilik; yo‘l harakati va transport vositalaridan foydalanish qoidalari;

pasport tizimi va qayd etish qoidasi (harbiy va pasportni ro‘yxatdan o‘tkazish qoidalari); elektr energiyasidan foydalanish qoidalarini buzish, atrofmuhitni, tarixiy va madaniy yodgorliklarni muhofaza qilish sohasidagi huquqbuzarliklarni olish mumkin.

24-BILET

1. O‘zbekiston Respublikasida ijro etuvchi hokimiyatning faoliyati.

O‘zbekiston Respublikasining hukumati boshchiligida ijro etuvchi hokimiyatning yagona tizimi amal qiladi. Mazkur tizimga:

1) Vazirlar Mahkamasi;

2) vazirliklar;

3) davlat qo‘mitalari;

5) boshqaruv funksiyasini amalga oshiruvchi agentliklar, konsern va uyushmalar;

6) viloyat, tuman va shahar hokimliklari kiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiq O‘zbekistonda ijro etuvchi hokimiyatni O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi amalga oshiradi. Vazirlar Mahkamasining tarkibi Bosh vazir taqdim etgan nomzodlar ichidan tanlab olinadi va O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlanadi. O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri nomzodi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining taqdimiga binoan O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining palatalari tomonidan ko‘rib chiqiladi va tasdiqlanadi. Vazirlar Mahkamasining a‘zolari O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri taqdimiga binoan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlanadi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tarkibiga quyidagi mansabdor shaxslar kiradi: O‘zbekiston Respublikasi Bosh vaziri; Bosh vazir o‘rinbosarlari; vazirlar; davlat qo‘mitalarining raislari; Qoraqalpog‘iston Respublikasi hukumatining boshlig‘i.

Vazirlar Mahkamasi bir qator vazifalarni o‘z zimmasiga oladi, ya‘ni iqtisodiyotning, ijtimoiy va ma‘naviy sohaning samarali faoliyatiga rahbarlikni, O‘zbekiston Respublikasi qonunlari, Oliy Majlis palatalari qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlarining ijrosini ta‘minlaydi. Bundan tashqari, Vazirlar Mahkamasi amaldagi qonunlarga muvofiq O‘zbekiston Respublikasining butun hududidagi barcha organlar

2. Mualliflik huquqini buzish.

149-modda. Mualliflik yoki ixtirochilik huquqlarini buzish

Tafakkur mulki obyektiga nisbatan mualliflik huquqini o‘zlashtirib olish, hammualliflikka majburlash, shuningdek, tafakkur mulk obyektlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni ular rasman ro‘yxatdan o‘tkazilgunga yoki e‘lon qilingunga qadar muallifning rozilgisiz oshkor qilish - eng kam oylik ish haqining yigirma besh baravaridan yetmish besh baravarigacha miqdorda jarima yoki besh yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilish yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud olti oygacha qamoq bilan jazolanadi

25-BILET

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi.

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi.

Davlat va jamiyat boshqaruvi saylov orqali demokratik asosda tashkil topadi, xalqning saylov yo‘li bilan vakillik organlari tuzib, ularga o‘z vakillari rini saylash, saylanadigan organlar faoliyatining yo‘nalishlarini belgilash imko niyatida fuqarolik jamiyatining asl mazmun-mohiyati mujassamdir. O‘zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi – davlat hokimiyatining oliy vakillik organi bo‘lib, qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi. Qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiruvchi Oliy Majlisni ikki palatali tarzda - Qonunchilik palatasi va Senatdan iborat qilib tashkil toptirishdan ko‘zlangan aso siy maqsadlar quyidagilardir:

- Oliy Majlis faoliyati jarayonida manfaatlar muvozanati tizimini shakllantirish;
- qonun ijodkorligining sifatini ta’minlash;
- umumdavlat va hududiy manfaatlarning mutanosibligiga erishish.

O‘zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi oliy davlat vakillik organi bo‘lib, qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikki palatadan

- Qonun chilik palatasi (quyi palata) va Senatdan (yuqori palata) iborat.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi va Senati vakolat muddati – besh yil. 76- modda

2. Qonunga zid ravishda o‘qotar qurol saqlaganlik uchun qanday jazo belgilangan?

58-modda. Tamom bo‘lmagan va ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyatlar uchun jazo tayinlash

Sud tamom bo‘lmagan jinoyat uchun jazo tayinlashda jazo tayinlashning umumiy asoslariga amal qilgan holda jinoyatning og‘ir-yengilligini, jinoiy niyat amalga oshirilishining darajasini va jinoyatni oxiriga yetkaza olmaganlik sabablarini ham hisobga oladi.

Oldingi tahrirga qarang.

Jinoyatga tayyorgarlik ko‘rganlik hamda jinoyat sodir etishga suiqasd qilganlik uchun jazoning muddati yoki miqdori ushbu Kodeks Maxsus qismining tegishli moddasida nazarda tutilgan eng ko‘p jazoning to‘rt dan uch qismidan oshmasligi kerak. Mazkur qoida:

- a) o‘ta xavfli retsidivistlarga, uyushgan guruh yoki jinoiy uyushma a‘zolariga nisbatan;
- b) tinchlik va xavfsizlikka qarshi tamom bo‘lmagan jinoyatlar uchun, shuningdek quyidagilar bilan:

javobgarlikni og‘irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o‘ldirish bilan;

o‘n to‘rt yoshga to‘lmaganligi aybdorga ayon bo‘lgan jabrlanuvchining nomusiga tegish yoki unga nisbatan zo‘rluk ishlatib, jinsiy ehtiyojni g‘ayritabiiy usulda qondirish bilan;

yadroviy, kimyoviy, biologik va boshqa turdagi ommaviy qirg‘in qurolini, bunday qurol yaratishda foydalanish mumkinligi ayon bo‘lgan materiallarni hamda uskunalarni kontrabanda qilish bilan bog‘liq bo‘lgan jinoyatlar uchun jazolar tayinlashda qo‘llanilmaydi.

(58-modda O'zbekiston Respublikasining 2008 yil 11 apreldagi O'RQ-152-sonli Qonuni asosida ikkinchi qism bilan to'ldirilgan — O'R QHT, 2008 y., 16-son, 116-modda)

Oldingi tahrirga qarang.

Tamom bo'lmagan jinoyatlar uchun umrbod ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo tayinlanishi mumkin emas.

(58-modda O'zbekiston Respublikasining 2007 yil 11 iyuldagi O'RQ-99-sonli Qonuni asosida ikkinchi qism bilan to'ldirilgan — Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2007 y., 6-son, 248-modda)

Ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyat uchun jazo tayinlashda sud har qaysi aybdorning jinoyatda ishtirok etganlik xususiyati va darajasini hisobga oladi. Har qaysi ishtirokchining shaxsiga tegishli bo'lgan yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlar sud tomonidan faqat shu ishtirokchining o'ziga jazo tayinlashda hisobga olinadi

26-BILET

1.Siyosiy tartibot deganda nimani tushunasiz? Siyosiy tartibot turlariga misol keltiring.

Davlat hokimiyatni amalga oshirish usullari va uslublari tizimiga siyosiy tartibot deyiladi. Mamlakatdagi siyosiy vaziyat, ya'ni jamiyatdagi siyosiy erkinlik darajasini aynan siyosiy tartibot belgilaydi. Hokimiyat ustida turgan siyosiy kuchlarning davlatni boshqarishdagi kullaydigan usullari va uslublarning yaxlit tizimi siyosiy tartibot deb ataladi. Siyosiy tartibot asoslari ikki xil bo'ladi:

1.Demokratik.

2.Nodemokratik.

Demokratik tartibot sharoitida insonning siyosiy va fuqarolik huquqlari hurmat qilinadi. Fuqarolar davlat hokimiyat idoralarini to'zishda va ularning faoliyatida faolishtirok etadilar. Demokratik hokimiyatning yagona manbai xalq irodasi bo'ladi. «Demokratiya» - yunoncha «xalq hokimiyati» degan ma'noni anglatadi. Agar davlatda demokrtik tartibot xukmron bo'lsa, bu davlatda fuqarolar umume'tirof etilgan huquq va erkinliklardan tula foydalanadilar, davlat esa ularni har tomonlama kafolatlaydi va ximoya qiladi.

Demokratik tartibot belgilari:

1) shaxsning iqtisodiy jihatdan erkin bo'lishi;

2) Inson va fuqaro huquqlari erkinliklarining e'tirof kilinishi va kafolatlanishi;

3) Davlat boshqaruvi ozchilikning kupchilikka buysunishi tamoyil asosida amalga oshirishi;

4) Hokimiyat vakolatlarining o'ulinishi;

5) Ijtimoiy xayotda fikrlar xilma-xilligi (pluralizm), ijtimoiy-siyosiy birlashmalarning kupligi;

6) Qonun ustuvorligi,

Ishtirok etish orqali o'zlari iloji boricha kuprok a'zolarini hokimiyat idoralariga kiritishga harakat qiladilar. Demokratik saylovda galaba kilgan siyosiy partiyalar hukumatni tuzish va o'z siyosatini o'tkazish huquqiga ega bo'ladilar. Demokratiyaga zid tartibot - nodemokratik tartibot deb ataladi. Bunday tartibotda davlat idoralari demokratik tamoyillar va qoidalarga rioya etmaydilar. Aksincha, ularni doimo yoki tez-tez bo'zadilar. O'z-o'zidan ma'lumki, bunday siyosiy tartibotda fuqarolarning huquq va

erkinliklari poymol etiladi, kupol ravishda bo'ziladi, ba'zan juda shafkatsizlik bilan muxolifat bartaraf etiladi. Ba'zida esa parlament singari demokratik institutlar yo'q qilinadi.

2. Qasddan badanga yengil shikast yetkazish va uning oqibatlari.

Sodir etilayotgan paytda hayot uchun xavfli bo'lmagan va ushbu kodeksning 104-moddasida nazarda tutilgan oqibatlarga olib kelmagan, lekin sog'liqning uzoq vaqt ya'ni kamida 21 kun ammo 4 oydan ko'p bo'lmagan davrda yomonlashuviga yoki umumiy mehnat qobiliyatining 10 foizidan 33 foizigacha yo'qolishiga sabab bo'lgan qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yoki 1 yildan 3 yilgacha ozodlikni cheklash yohud 3 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (JK, 105-modda).;

27-BILET

1. Notarial idoralar va ularning faoliyati?

O'zbekiston Respublikasida qonunlar, me'yoriy hujjatlar ijrosini ta'minlashda notarial idoralar huquqni muhofaza qiluvchi organlarga yaqindan yordam beradi. O'zbekistonda notarial harakatlar "Notariat to'g'risida"gi qonun va boshqa qonunlarga muvofiq notarial idoralar notariuslari tomonidan amalga oshiriladi.

Notarial idoralar O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan tashkil etiladi va tugatiladi. Notarius lavozimiga 25 yoshdan kichik bo'lmagan, oliy yuridik ma'lumotga va uch yillik yuridik stajga ega bo'lgan, malaka imtihonini topshirgan O'zbekiston fuqarosi loyiq topiladi. Notarial idoralarida ishlovchi mansabdor shaxslar notariuslar deb ataladi, ular bajaradigan ishlar notarial ishlar deb yuritiladi. Notarial idoralari vazifalari quyidagilar:

- bitimlarni va vasiyatnomalarni tasdiqlaydi;
- er-xotinning umumiy mol-mulkidagi ulushga mulk huquqi va merosga bo'lgan huquq to'g'risida guvohnoma beradi;
- meros mol-mulkning qo'riqlanishiga doir chora-tadbirlar ko'radi;
- hujjat nusxa va ko'chimalarning to'g'riligini shahodatlaydi;
- hujjatning to'g'ri tarjima qilinganligini shahodatlaydi;
- hujjatlardagi imzoning haqiqiylikini shahodatlaydi;
- ko'chmas mulk sotib olinganligi haqida guvohnoma beradi;
- fuqaroning tirik ekanligi faktini tasdiqlaydi; fuqaroning muayyan joyda ekanligi faktini tasdiqlaydi; fuqaroning fotosuratda aks ettirilgan shaxs ekanligini tasdiqlaydi; hujjatlar taqdim etilgan vaqtni tasdiqlaydi;
- pul summalari va qimmatli qog'ozlarni depozitga qabul qilib oladi;
- hujjatlarni saqlash uchun qabul qilib oladi;
- pul to'lash uchun cheklarni taqdim etadi va cheklar bo'yicha pul to'lanmaganligini tasdiqlaydi.

Notarial harakatlarni amalga oshirilayotganda fuqaro va mansabdor shaxslar tomonidan qonuniylik buzilgani aniqlanganida tashkilotlarga, prokurorga xabar qiladi. Tarafdor taqdim etgan bitimlarning mazmunini, asl maqsadga mosligi va qonun talablariga zid kelmasligini tekshiradi. Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish, terrorizm va ommaviy qirg'in qurollarini tarqatishni moliyalashtirish bilan bog'liq notarial harakatlar to'g'risidagi ma'lumotlarni maxsus davlat organlariga taqdim etadi.

2. Madaniy yodgorlikka zarar yetkazganlik uchun qanday jazo belgilangan?

Davlat muhofazasiga olingan tarix yoki madaniyat yodgorliklarini qasddan nobud qilish, buzish yoki ularga shikast yetkazish shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa eng kam oylik ish haqining 30 barovarigacha miqdorda jarima yoki 3 yilgacha ahloq tuzatish ishlari yohud 6 oygacha qamoq bilan jazolanadi. (JK, 132-modda)

28-BILET

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasining mutloq vakolatlarini aytib bering.

Oliy Majlis quyidagi ishlarni amalga oshiradi:

- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlarini tasdiqlash;
- Konstitutsion, Oliy sudlarni saylash;
- Markaziy bank raisini saylash;
- O'zbekiston Respublikasi qonunlarini ko'rib chiqish va qabul qilish;
- O'zbekiston Respublikasi davlat budjetini va davlatning boshqa strategik dasturlarini qabul qilish. Qonunlar Oliy Majlisga qonunchilik tashabbusi huquqiga ega bo'lgan organlar tomonidan taqdim qilinadi. Shundan so'ng Oliy Majlis bu qonunlarni ko'rib chiqadi, tuzatishlar kiritadi va qabul qiladi. Qonunchilik tashabbusi huquqiga O'zbekiston

Respublikasi Prezidenti, o'z davlat hokimiyatining oliy vakillik organi orqali Qoraqalpog'iston Respublikasi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputatlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi, Oliy sudi, Bosh prokurori egadirlar va bu huquq qonunchilik tashabbusi huquqi subyektlari tomonidan qonun loyihasini O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga kiritish orqali amalga oshiriladi.

83- modda.

Oliy Majlis, shuningdek, davlat organlari va boshqa organlar, tashkilot, korxonalar, muassasalar tomonidan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiva qonunlarining, Oliy majlis qarorlarining bajarilishi bo'yicha nazorat olib borish vakolatiga ega.

2. Davlat dastlab paydo bo'lgan ibtidoiy jamiyatdan nimasi bilan farq qiladi?

Davlatning ibtidoiy urugchilik jamiyatdan ajralib turadigan belgilari quyidagilar;

1. Davlat paydo bo'lgan jamiyatda fuqarolar ma'lum bir xududga birlashadilar.
2. Davlat o'z faoliyatini amalga oshirishi uchun murakkab tizimdan tashkil topgan boshqaruv apparati (kurolli kuchlar, militsiya, sud, prokuratura, bojxona va boshqalar)ga ega bo'ladi va ana shu boshqaruv tizimi yordamida o'zining barcha fuqarolari uchun majburiy bo'lgan davlat hokimiyatini amalga oshiradi.
3. Davlat hokimiyatini tulakonli amalga oshirish uchun qonunlar va turli normativ hujjatlar qabul qilinadi. Ya'ni, davlat mavjud bo'lgan joyda huquq ham mavjud bo'ladi.
4. O'z faoliyatini yuritish uchun zaruriy harajatlar urnini koplash uchun moliyaviy manbaalarga ega bo'ladi. Soliklar va boshqa tulovlar joriy qiladi va ularni yigadi ya'ni o'z byudjetiga ega bo'ladi.

5. Davlat o'z faoliyatini tulakonli tarzda amalga oshirishi uchun o'z suverentetiga (mustakilligiga) ega bo'lishi lozim.

Davlat majbur kilish kuchiga, ya'ni hokimiyatga ega bo'lgan, o'z fuqarolari shuningdek, xudda istikomati qiluvchi barcha insonlarning manfaatlarini ximoya qiladigan, boshqa davlatlar bilan siyosiy iqtisodiy, madaniy aloqalarni amalga oshiradigan mustakil siyosiy tashkilotdir.

29-BILET

1. Huquqiy davlat deganda qanday davlatni tushunasiz?

Huquqiy davlatda davlat boshqaruvi huquqning ustuvorligiga asoslanadi. Unda davlat boshqaruvi fuqarolar va ijtimoiy munosabatlar sub'ektlarining huquqlari, erkinliklari va manfaatlarini ta'minlashni xisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Huquqiy davlat – huquqning ustuvorligi hamda sud mustakilligi ta'minlanadigan, inson huquqlari va erkinliklari kafolatlanadigan davlat hokimiyati vakolatlar bo'linishi tamoyili asosida amalga oshiriladigan demokratik davlatdir.

Huquqiy davlatning asosiy belgilari quyidagilar:

1. Huquqning ustuvorligi.

Mamlakatdagi barcha shaxslar – fuqarolar, chet el fuqarolari, fuqaroligi bulmagan shaxslar, hammasi qonun talablariga buysunadilar. Bunda konstitutsiya huquqiy normalar tizimida oliy yuridik kuchga egadir.

2. Inson huquqlari va erkinliklarining ta'minlanishi va ximoyalaniishi.

Inson, uning xayoti, sha'ni, kadr-kimmati, huquq va erkinliklari hamda manfaatlari oliy kadriyat ekanligi.

3. Davlat va fuqarolarni bir-birlari oldida o'zaro mas'uliyati.

4. Hokimiyatning qonuniyligi.

Hokimiyat demokratik saylovlar yuli bilan shakllantiriladi. Davlat hokimiyati mamlakatni ichkarisida va xalkaro miqyosida tan olinadi.

5. Hokimiyat vakolatlarining taksimlanishi.

Davlat hokimiyati: qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga bulinadi. Davlat hokimiyati vakolatlari mana shu uchala hokimiyat urtasida taksimlanadi.

6. Sudning mustakilligi.

Sudning faoliyatiga xech kim aralasha olmaydi. Sudlar fakat qonuniy talablarga buysunadi.

7. Huquqni muhofazakilish mexenizmning samarali ishlashi.

Davlat inson huquq va erkinliklarni lozim darajada ximoya kilish kerak.

2. Huquqbuzarlik va uning turlari.

Shaxslar ma'lum huquqiy qoidalarga, huquq normalariga amal qiladilar.

Bu qoidalarga amal qilmaslik, o'rnatilgan huquqiy normalarning buzilishiga olib keladi.

Bu esa huquqbuzarlik deb ataladi. Huquqbuzarlik odatda 4 guruhga bo'linadi: intizomiy huquqbuzarlik; fuqarolik huquqbuzarligi; ma'muriy huquqbuzarlik; jinoiy huquqbuzarlik.

Intizomiy huquqbuzarlik — xizmat burchini bajarib turganda har qanday mehnatda majburiy bo'lgan mehnat tartib-qoida larining va rah bar likka bo'ysunish tamoyillarining buzi lishi. Masalan, ishga, o'qishga kech qolish; ishga yoki o'qishga sababsiz kelmaslik yoki sababsiz ketib qolish;

ishga mast holda, spirtli ichimliklar, narkotik moddalar iste'mol qilgan holda kelish va boshqalar. **Fuqarolik huquqbuzarligi** — insonlarning mulkiga yoki shaxsiga qarshi qonunga xilof harakat (yoki harakatsizlik) natijasida yetkazilgan zarar. Masalan, bir shaxsdan qarz olib, uni vaqtida qaytarmaslik; shart noma larni, majburiyatlarni bajarmaslik va boshqalar.

Jinoiy huquqbuzarlik — jinoyat sodir etish, ya'ni o'g'rilik, talonchilik, odam o'ldirish, ichki ishlar xodimiga qarshilik ko'rsatish va boshqalar.

Ma'muriy huquqbuzarlik — qonunga binoan ma'muriy javobgarlikka tor tish nazarda tutilgan, fuqarolarga, tabiiy muhitga nisbatan (qasddan yoki ehtiyoqsizlikdan) sodir etilgan harakat yoki harakatsizlik. Masalan, mayda bezorilik; yo'l harakati va transport vositalaridan foydalanish qoidalari;

pasport tizimi va qayd etish qoidasi (harbiy va pasportni ro'yxatdan o'tkazish qoidalari); elektr energiyasidan foydalanish qoidalarini buzish, atrofmuhitni, tarixiy va madaniy yodgorliklarni muhofaza qilish sohasidagi huquqbuzarliklarni olish mumkin.

30-BILET

1. Davlat shakllari deganda nimani tushunasiz?

Davlatlar tuzilish jaxatidan oddiy (unitar) va murakkab (federativ, konfederativ) bo'lishi mumkin.

Unitar davlatda butun bir mamlakat miqyosida umumiy tizimga ega bo'lgan qonunchilik ijroiya va sud idoralari bo'ladi.

Unitar davlatning belgilari:

- yagona konstitutsiya, yagona qonunchilik tizimining mavjudligi;
- yagona armiyaga ega bo'lishi;
- yagona pul birligi amal qilishi.
- Tarkibiy kismalar ya'ni ma'muriy-hududiy to'zilmalarga o'ulinishi;
- Barcha ma'muriy hududiy birliklar uchun umumiy bo'lgan solik va kredit siyosatining joriy kilinganligi;

- Yagona fuqarolikning mavjudligi.

Davlatning tuzilishi shakli uning ma'muriy-hududiy tashkil etilishidir. Unitar - lotincha so'z bulib, oddiy, yagona degan ma'noni bildiradi.

Unitar davlatdan farkli ularok federativ davlat murakkab davlat to'zilmasi xisoblanadi.

Federativ davlat bir necha davlatning birlashuvidan hosil bo'ladi. Ularning sub'ektlari shtat ulka, respublika, amirliklar deb atalishi mumkin.

Federatsiya sub'ektlari o'z ma'muriy, huquqiy bulinmalarga ega.

Ushbu davlatlar o'zaro birlashgandan keyin federatsiya a'zolari xisoblanib asosiy hokimiyat federatsiyasining markaziy organlariga beriladi.

Federativ davlatning belgilari quyidagilardir:

- Federatsiya hududi uning sub'ektlari, hududi yifindisidan iborat bo'ladi;
- Oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati federal davlat idoralariga tegishli bo'ladi;
- Federatsiyaning umumiy konstitutsiyasi uning sub'ektlari va federatsiyaning o'zi urtasidagi huquqiy munosabatlarni belgilaydi.

Qonun chiqaruvchi organlar Konstitutsiyasi sud organlari ijro etuvchi organlar umumiy xudud oliy qonun chiqaruvchi organ Vazirlar Mahkamasi oliy sud federatsiya konstitutsiyasi ikki palatali parlament

- Federatsiya sub'ektlarining har biri aloxida o'z Konstitutsiyasi o'zlarining oliy qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati organlariga ega bo'ladi;

- Federatsiya oliy qonun chiqaruvchi idorasi odatda ikki palatali bo'ladi. Bunda yukori palata federatsiya a'zolarining manfaatlarini ifoda etadi.

Hozirda jaxonda yigirmatadan kuprok federativ davlatlar mavjud. Federatsiya va uning sub'ektlari urtasidagi munosabatlar har doim ham ijobiy bulavermaydi. Buni tarkalib ketgan Sovet ittifoki, Chexoslavakiya, Yugoslaviya kabi federatsiyalar misolida kurishimiz mumkin.

Konfederatsiya (lotincha – ittifok, uyushma) – suverentiteti va mustakilligini saklab kolgan holda biror-bir maksadga erishish uchun birlashgan davlatlar ittifoki.

Davlatlar u yoki bu maksadni ko'zlab, o'z suverentiteti va mustakilligini saklagan holda birlashishlari ham mumkin. U holda bunlay ittifok konfederatsiya deyiladi.

Konfederatsiyada yagona xudud yagona fuqarolik bulmaydi. Har bir davlat xalkaro huquqning teng huquqli sub'ekti bo'ladi.

Konfederatsiya belgilari quyidagilardan iborat:

- Mustakil davlatlar muayyan maksadlarga erishish uchun birlashadi;

- Konfederatsiya mustaxkam bulmagan to'zilma;

- Yagona xudud mavjud bulmaydi (konfederatsiyaning hududi uning a'zolari bo'lgan davlatlar hududidan tashkil topadi);

- Umumiy fuqarolik mavjud bulmaydi;

- Konfederatsiya a'zolari undan erkin chikish huquqiga ega bo'ladilar;

- Konfederatsiya a'zolari ittifok hokimiyati qonun hujjatlarini e'tirof etmaslik yoki kullamaslik (nulifikatsiya kilish) huquqiga ega bo'ladilar;

- Konfederatsiya vakolatiga uncha kup bulmagan masalalarni xal etish kiradi;

- Konfederatsiya sarmoyasi uning a'zolarining ixtiyoriy badallaridan tashkil topadi.

2. Shaxsning shakllanishiga qanday omillar ta'sir ko'rsatadi? Shaxs ucun qanday qadriyatlar muhim?

Insonning shaxs sifatida shakllanishida oila, maktab, qo'ni-qo'shnilar, mahalla va do'stlarning ta'siri katta. Oila bola uchun eng dastlabki asoslarni yaratsa, bolalar bog'chasi, maktab yoki boshqa ta'lim muassasalari zarur bilim, ko'nikma va malakalarni beradi. Qo'ni-qo'shnilar va mahalladan analar, urf-odatlar bilan tanishtiradi, atrofdagilar bilan munosabatga kirishishga o'rgatadi. Insonning qanday shaxsiga aylanishi ko'p jihatdan davlatning yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga qaratilgan siyosatiga bog'liq.

O'zbekistonda so'nggi yillarda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'sirlanib ilonamalgas hirilatgan islohotlarining eng muhim

yo'nalishlaridan biri aynan yosh avlodning ta'lim-tarbiyasiga, kelajakda farovon turmush va taraqqiy etgan mamakatning quruvchilari bo'lgan

shaxslarni voyaga yetkazishga qaratilgan. Islohotlarning markaziga aynan shaxs, uning erkinligi, manfaatlari, orzu-istaklari, intilishlari qo'yilgan.

___ Sh a xs deganda o ‘ziga xos xususiyatlar, xohish-istaklar, orzu va intilishlar, bilim, ko ‘nikma, malakalarga ega, m a ’naviy dunyosi boy b o ‘lgan inson tushuniladi.

Shaxs sifatida shakllangan kishi yetarli darajadagi aql-idrok, bilim, zakovat, kuch-quvvat, tajriba, kasbiy mahorat, ilmiy salohiyat, jism oniy va m a ’naviy salomatlikka, y a ’ni inson kapitali deb atalmish boylikka ega b o ‘lishi lozim.

In so n n in g m a ’naviy b o y lig i - u n ing d u n y o q arash i, xulqi, odobi, madaniyati kabi ruhiy dunyosi bilan b o g ‘liq fazilatlari inson kapitalining asosiy tashkil etuvchilaridan hisoblanadi.

Y urtim izda am alga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadi qilib aynan inson kapitalini rivojlantirish belgilanganligi ham bejiz emas. Chunki, inson kapitali - m am lakatim izning jah o n arenasidagi raqobatbardoshligini ta ’minlab beradigan omildir. Bu so ‘nggi yillarda davlatim iz tom onidan qabul qilinayotgan yangi qonunchilik hujjatlarida ham o ‘z aksini topmoqda. Siz o ‘sib, u lg ‘ayib shaxs sifatida shakllanib borar ekansiz o ‘zingizda v a ta n g a b o ‘lg an m u h a b b a tn i ta rb iy a la b b o ris h in g iz k erak . S izd ag i vatanparvarlik ruhi v a davlatning sizning shaxsiy kam olotingiz b o ‘yicha g ‘am xo ‘rliigi siz v a vatan o ‘rtasidagi maqsadlar, intilishlar mushtarakligidan darak beradi. M ana shu m ushtaraklik sizning shaxslingizning ravnaqi, siz kabi yosh avlodning kamol topishi, bular esa o ‘z navbatida vatanning kelajakdagi taraqqiyoti kafolatidir. Chunki Vatan kelajagi siz yosh avlodning q o ‘lingizda.